

MATKALAUKKU PAKATTUNA - ELÄMÄÄ YLIRAJAISESSA TILASSA

Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden laitos
Pro gradu -tutkielma
Aikuiskasvatus
Minna Hokkanen
Huhtikuu 2008

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen tarkoituksena on valottaa Suomessa asuvien kansainvälisten siirtolaisten ylijarajaista elämää ja heidän ylijarajaisia kompetenssejaan. Keskeisiä kysymyksiä ovat: Miten ylijarajaisuus näkyy ulkomaalaistaustaisen henkilön jokapäiväisessä elämässä? Onko kansainvälisillä siirtolaisilla ylijarajaisia kompetensseja? Jos on, niin millaisia? Mahdollisia kompetensseja tarkastellaan käyttäen hyväksi nelijaottelua, joka koostuu tiedoista, taidoista, asenteista ja toiminnasta.

Tutkimusaineisto koostuu teemahaastatteluista, joihin osallistui seitsemän ulkomaalaistaustaista henkilöä. Haastateltavat olivat muuttaneet Suomeen eri syistä. Haastateltavien joukon muodostivat ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat, avo- tai avioliiton vuoksi Suomeen muuttaneet sekä työn vuoksi Suomeen tulleet, niin kutsutut huippuosajat. Haastatteluissa keskeisiä näkökulmia olivat kommunikaatio ja yhteydet, kulttuuriset tiedot ja valmiudet, kulttuurien yhdistäminen ja merkitykset sekä ammattiin ja opiskeluun liittyvät taidot. Analyysissa kiinnitettiin huomiota tutkittavien sosiaaliseen, geopolittiseen, kulttuuriseen ja taloudelliseen ylijarajaisuuteen.

Tutkimustulosten mukaan ylijarajaisuus näkyy arkipäivässä monella osa-alueella, ja suhteiden ylläpitämistä omaan lähtömaahan pidetään tärkeänä. Lähtömaassa asuviin sukulaisiin ja ystäviin oltiin yhteydessä yleensä viikoittain. Ylijarajisten sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen käytettiin tavallisesti sähköpostia tai virtuaalista keskusteluohjelmaa. Kontaktien avulla vaihdettiin kuulumisia ja saatiin tietoa lähtömaan tapahtumista.

Suoritettu tutkimus osoitti, että motivaatio oppia tuntemaan suomalaista kulttuuria on suuri. Tietoa Suomesta ja suomalaisesta yhteiskunnasta saatiin muun muassa suomalaisilta ystäviltä, televisiosta ja lehdistä. Suomalaisia tapoja oltiin alkuihmetysten jälkeen valmiita ottamaan myös osaksi omaa arkipäivän elämää. Kulttuurien yhdistäminen koettiin vaikeimmaksi lasten kasvatuksessa. Vanhemmat joutuivat miettimään tarkasti, miten ja kuinka paljon kahden kulttuurin arvot vaikuttavat suhteessa toisiinsa.

Haastateltavia yhdisti liikkumisen ja matkustamisen helppous. Tuleva asuinmaa oli kaikille vielä avoin. Vaihtoehtoja punnittiin lähinnä omien työllistymismahdollisuuksien ja lasten turvallisen kasvuympäristön kannalta. Ylijarajaisilla henkilöillä voidaankin sanoa olevan 'matkalaukut valmiiksi pakattuina'.

Asiasanat: Ylijarajaisuus, ylijarajainen kompetenssi, globalisaatio, monikulttuurisuus, kansainvälinen liikkuvuus

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 IHMISKUNNAN KULTTUURINEN MONINAISUUS	6
2.1 Kansainvälinen siirtolaisuus	6
2.2 Globalisaation vaikutukset kansainväliseen muuttoliikkeeseen	8
3 YLIRAJAISTA ELÄMÄÄ	10
3.1 Ylirajainen liikkuvuus	10
3.2 Ylirajaisuus suomalaisessa tutkimuksessa	12
3.3 Ylirajaiset ulottuvuudet	14
3.4 Monikulttuurisuus	16
3.5 Ylirajaiset valmiudet	20
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	24
4.1 Tutkimuskysymykset	24
4.2 Kohdejoukon kuvaus	24
4.3 Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä	26
5 TULOKSET	29
5.1 Poliittinen ulottuvuus	29
5.2 Sosiaalinen ulottuvuus	30
5.2.1 Yhteydenpito lähtömaahan	30
5.2.2 Sosiaaliset suhteet ja vapaa-aika	32
5.2.3 Koti ja tulevaisuus	33
5.3 Kulttuurinen ulottuvuus	35
5.3.1 Sopeutuminen uuteen kulttuuriin	35
5.3.2 Uskonnon harjoittaminen	38
5.3.3 Kommunikatiiviset valmiudet	39
5.4 Taloudellinen ulottuvuus	41
5.5 Koulutuksellinen ulottuvuus	42
6 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	44
7 YHTEENVETO	47
LÄHTEET	51
LIITTEET	59

1 JOHDANTO

Historian valossa voidaan sanoa, että Suomi ei ole erityisemmin houkutellut maahanmuuttajia. Globalisaation myötä ihmisten kansainvälinen liikkuvuus on kuitenkin lisääntynyt ja on muodostunut erilaisia ylijäisiä tiloja. Myös Suomessa ulkomaalaisten asukkaiden osuus on kasvanut ja kulttuurinen monimuotoisuus lisääntynyt. Viime aikoina Suomessa onkin käyty vilkasta poliittista keskustelua maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta. Hallitus on hyväksynyt vuonna 2006 maahanmuuttopoliittisen ohjelman, jonka tavoitteena on määrittellä ihmis- ja perusoikeuksia kunnioittavat maahanmuuttopolitiikan arvot, vahvistaa hyvää hallintokulttuuria sekä torjua maahanmuuttoon liittyviä uhkia (Työministeriö 2006, 2). Monikulttuurisuus on haaste myös kouluille, sillä oppilaiden kulttuuriset erot täytyy huomioida opetuksessa. Ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden houkuttelemisen Suomeen nähdään tärkeänä, sillä he saattavat olla tulevaisuudessa arvokkaita työntekijöitä.

Lisääntynyt maahanmuutto kasvatti suomalaista tutkimusta 1990-luvulla. Aiemmin maahanmuuttotutkimukset keskittyivät muun muassa maahanmuuttajan identiteettiin, asemaan työmarkkinoilla, sopeutumiseen uuteen asuinmaahan sekä suomalaisten asenteisiin. Nykypäivänä ajankohtaiseksi on muodostunut keskustelu maahanmuuttajien ylijäisestä elämästä, eli ollaan kiinnostuttu myös siitä osasta elämää, joka ylittää niin kulttuurisia, sosiaalisia, poliittisia, taloudellisia kuin maantieteellisiäkin rajoja. Maahanmuuton seurauksena suhteita entiseen asuinmaahan ei yleensä katkaista, vaan kontakteja pyritään ylläpitämään eri keinoin.

Tämän työn keskeisin käsite on ylijäisyys. Esittelen myös taustalla vaikuttavan ilmiön, globalisaation, ja siihen liittyvän kansainvälisen liikkuvuuden. Tutkimuksen tehtävänä on kartoittaa ulkomaalaistaustaisten henkilöiden ylijäistä elämää Suomessa. Olen kiinnostunut tutkittavien sosiaalisesta, kulttuurisesta, geopoliittisesta ja taloudellisesta ylijäisyydestä. Selvitän, miten ylijäisyys näkyy tutkittavan arkipäivän elämässä, valinnoissa ja esimerkiksi oman lapsen kasvatuksessa. Tutkin myös, millaisia kontakteja pidetään yllä lähtömaahan, mitkä ovat valmiudet käyttää

näitä kontaktivälineitä sekä millaisia ovat ylirajaiset valmiudet tai löytyykö valmiuksia ylipäättään. Kohderyhmänä ovat kansainväliset siirtolaiset.

Tutkielmaani varten olen haastatellut seitsemää ulkomaalaistaustaista henkilöä, jotka ovat muuttaneet Suomeen eri maista työn, opiskelun tai avioliiton vuoksi. Haastateltavien Suomessa asumisen kesto vaihteli puolesta vuodesta seitsemään vuoteen. Heistä jokaisella oli siteitä sekä Suomeen että lähtömaahansa. Osalla heistä oli siteitä lisäksi muihin maihin, jopa eri puolelle maailmaa.

Tutkielman aiheen valinta johtaa juurensa omaan kiinnostukseeni eri kulttuurien edustajiin. Opintoihin liittyvässä harjoittelussani kohtasin monia ulkomaalaistaustaisia naisia, joiden kertomukset omasta arjesta olivat todella mielenkiintoisia. Elämäntarinat lisäsivät kiinnostustani maahanmuuttajien näkemyksiin siitä, millaista on elää kahden tai useamman kulttuurin välissä.

On selvää, että kansainvälinen liikkuvuus tulee vuosien mittaan kasvamaan ja maahanmuutto Suomeenkin lisääntymään. Suomalaisia tutkimuksia ylirajaisuudesta ei löydy vielä runsaasti (ks. esim. Huttunen 2004), joten tutkielmallani onkin ajankohtaisuuden tuoman merkittävyyden lisäksi mahdollisuus osallistua tuoreeseen, yhteiskunnalliseen keskusteluun maahanmuutosta ja yksilön ylirajaisuudesta.

2 IHMISKUNNAN KULTTUURINEN MONINAISUUS

2.1 Kansainvälinen siirtolaisuus

Maahanmuuttajaväestöön liittyvä käsitteistö ei ole Suomessa vielä kovinkaan vakiintunut, joten siksi on tarpeen selvittää, mitä käsitteillä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa.

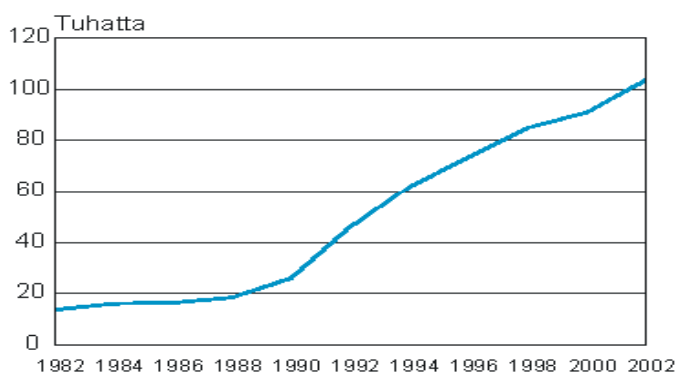
Maahanmuuttaja-käsite on moniselitteinen. Sitä pidetään yleiskäsitteenä, joka koskee kaikkia eri perustein muuttavia henkilöitä. Yleisesti voidaan sanoa maahanmuuttajan olevan henkilö, joka muuttaa maasta toiseen. (Vartiainen-Ora 1996, 14.) Maahanmuuttaja-termillä viitataan myös henkilöön, joka on muuttanut Suomeen ja aikoo asua täällä vähintään vuoden (Trux 2000, 343). Söderlingin (2002, 194) mukaan muuttoliike voi olla pakolaisuutta tai vapaaehtoista liikkuvuutta. *Pakolainen* on henkilö, jolla on aihetta pelätä tulla vainotuksi kotimaassaan rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta, ja joka on siksi joutunut lähtemään maastansa. (Liebkind 1994, 10.) Pakolaisuutta kuvaa siis erityisesti pakkomuutto. *Siirtolaisella* puolestaan voidaan tarkoittaa henkilöä, joka muuttaa joko maan sisällä tai valtiosta toiseen. Nykypäivänä siirtolaisella viitataan yleisesti työperäiseen maahanmuuttajaan. (Martikainen, Sintonen & Pitkänen 2006, 25.) Siksi käytänkin tutkimuksessani käsitettä *kansainvälinen siirtolainen*, ja viittaan sillä henkilöön, joka on muuttanut Suomeen vapaaehtoisesti toisesta maasta. Toisena terminä käytän *ulkomaalaistaustaista* henkilöä. Liebkindin (1994, 10) mukaan ulkomaalaiseksi sanotaan henkilöä, jolla ei ole Suomen kansalaisuutta. Kohderyhmääni kuvaa erityisesti käsite *vapaaehtoinen liikkuvuus*, joten pakolaiset eivät kuulu haastateltavien joukkoon.

Forsanderin (2004, 106) mukaan maahanmuuttoperusteiden muotoja ovat (1) työperustainen maahanmuutto, (2) perheperustainen maahanmuutto, (3) etnisperustainen muutto, (4) opiskeluun perustuva muutto, (5) eläkeläisten muuttoliike, (6) pakolaiset sekä (7) laitton tai dokumentoimaton muutto. Tässä

tutkimuksessa tutkimusjoukon muodostavat työn, perheen tai opiskelun vuoksi Suomeen muuttaneet ulkomaalaistaustaiset henkilöt.

Suomi on toiminut 1980-lukuun saakka pääasiallisesti maastamuuttomaana. Viime vuosisadan alussa erityisesti Pohjanmaalta lähdettiin siirtolaisiksi Yhdysvaltoihin ja Kanadaan, ja 1960-luvun lopulla alkoi laaja muuttoliike Ruotsiin. Ensimmäiset näkyvät pakolaiset, somalialaiset, tulivat Suomeen Neuvostoliiton hajoamisen seurauksena vuonna 1991, jolloin myös siirtolaisuuden määrä alkoi nousta. Suomi on silti pysytellyt syrjässä suurista maahanmuuttovirroista, eikä Suomeen ole koskaan rekrytoitu runsaasti ulkomaista työvoimaa. Maahanmuutto on kuitenkin puhuttanut suomalaisia jo vuosikymmeniä. Esimerkiksi 1990-luvun alussa, lamavuosina, maahanmuuttajien työttömyys oli aihe, joka herätti keskustelua. (Paananen 2005, 173; Pehkonen 2006, 20.) Kaiken kaikkiaan maahanmuutto Suomeen voidaan nähdä prosessina, johon ovat vaikuttaneet niin ulkoiset muutosprosessit kuin harjoitettu ulkomaalaispolitiikka. (Pehkonen 2005, 20).

Vaikka Suomi ei ole erityisemmin houkutelutkaan maahanmuuttajia, on ulkomaalaisten määrä Suomessa silti kasvanut vuosi vuodelta (Kuvio 1). Vuonna 2006 Suomessa asui Tilastokeskuksen mukaan 121 739 ulkomaan kansalaista, mikä on noin 2,3 prosenttia koko väestöstä. Vuoden 2006 aikana Suomeen muutti 22 451 ulkomaalaista. Maahanmuuttajaväestöstä valtaosa on työikäisiä ja suurimman ikäluokan muodostavat 25-34-vuotiaat. Naisia ja miehiä on suurin piirtein yhtä paljon. (Tilastokeskus 2007a.) Maahan muuttaneiden joukosta löytyy yli 150 kansalaisuutta (Koehn & Bo-yuen Ngai 2006, 26). Suurimmat ulkomaalaisryhmät muodostavat inkerinsuomalaiset, ruotsalaiset, kurdit, entisen Jugoslavian asukkaat sekä somalialaiset ja vietnamilaiset (Koehn 2006, 25).

Kuvio 1. Ulkomaalaisten määrän kehitys Suomessa 1982 - 2002. (Tilastokeskus 2005.)

Suomalaisten yritysten kansainvälistyessä työperustainen maahanmuutto Suomeen on lisääntynyt, mutta se on edelleen vähäistä. Ulkomaalaisten osaajien osuus Suomen työvoimasta onkin pieni verrattuna muihin EU-maihin (Forsander, Raunio, Salmenhaara & Helander 2004, 28). Ulkomaalaiset huippuosaajat, globaalitalouden vaeltajat, eivät tule maahan asettuakseen pysyvästi asumaan, vaan työ kestää tyypillisesti 2 - 5 vuotta kerrallaan. Monet työntekijät tuovat Suomeen tullessaan mukanaan myös perheensä. Tällöin saattaa käydä niin, että lapset juurtuvat Suomeen, mutta vanhemmat 'eivät koskaan pura matkalaukkujaan'. (Trux 2000, 267-268.)

Globaalitalouden vaeltajat toimivat sosiaalisten verkostojen välityksellä. Jos ulkomaalaiset osaajat Suomessa ollessaan tutustuvat suomalaiseen kulttuuriin ja sen toimintatapoihin, he ovat lähtönsä jälkeen potentiaalinen voimavara yhteistyökumppaneina. Ulkomaalaiset osaajat saattavat tarjota suomalaisille toimijoille mahdollisuuden kiinnittyä verkostoon ja hyödyntää sosiaalista pääomaa kansainvälisillä yhteistyömarkkinoilla. (Forsander ym. 2004, 25.)

Ulkomaalaisten huippuosaajien houkuttelevuus Suomeen ei kuitenkaan ole välttämättä helppoa, sillä esimerkiksi tutkijoiden nettotulotaso on Suomessa heikko verrattuna muihin jälkiteollisiin maihin. Huippuosaajien sijaan kannattaisikin Forsanderin mielestä keskittyä ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden houkuttelemiseen ja nostaa tutkinto-opiskelijoiden sisäänottomäärää, sillä jopa puolet opiskelijoista jää Suomeen avioitumisen tai työn vuoksi. Toisaalta kuitenkin tutkimusten mukaan Suomeen saakka tulleet opiskelijat ovat liikkuvaisia, ja jos jostain muualta löytyy lupaavimmat uramahdollisuudet, kynnys lähteä on matala. (Mt. 37-39.)

2.2 Globalisaation vaikutukset kansainväliseen muuttoliikkeeseen

Globalisaation käsite tuli yleisesti käyttöön 1990-luvulla. Globalistumisella tarkoitetaan muun muassa ihmisten entistä suurempaa liikkuvuutta maiden ja maanosien välillä. Globalisaatio tuo keskuuteemme toisista kulttuureista sekä vaikutteita että edustajia, joten eri osapuolet joutuvat mukautumaan uuteen tilanteeseen. (Pehkonen 2006, 14.) Ihmisten lisäksi myös esimerkiksi erilaiset

hyödykkeet, tieto, pääoma, muoti ja uskomukset leviävät kansallisten rajojen yli (Tomlinson 1999, 2).

Globalisaatio on helpottanut kulttuurien vuoropuhelua ympäri maailmaa. Markkinatalous, massamedia, nopea matkustaminen ja modernit kommunikaatiovälineet ovat tuoneet kulttuureita ja ihmisiä lähemmäs toisiaan. (Ong 1999, 10.) Useat suomalaiset kansainväliset yritykset ovat ottaneet yrityksen yhteiseksi kieleksi englannin, jotta eri kansallisuuksien välisiä väärinymmärryksiä voitaisiin vähentää. Kansainvälistä toimintaa on laajennettu voimakkaasti, ja monikansalliset yritykset siirtävät työpaikkoja eri puolille maailmaa. (Ali-Yrkkö, Koivisto, Lampinen & Ylä-Anttila 2000, 88, 110.) Globalisaation seurauksena aika ja paikat kutistuvat ja maailman kulttuurit lähentyvät toisiaan: Amerikkalaisia McDonald's-ravintoloita löytyy Afrikan mantereelta, ja italialaisia televisiosarjoja näytetään Suomessa. Etäisyydet lasketaan kilometrien sijaan sekunteina ja tunteina, sillä nopeat lentokone- tai tietokoneyhteydet vievät meidät päämääräämme hetkessä. Globalisaatio tuo tullessaan kuitenkin myös ylijäisiä haasteita, kuten ilmaston lämpenemisen, terrorismin pelon, huumeet, rahanpesun ja AIDSin leviämisen, joita yritetään ratkaista valtioiden ja kansojen yhteistyöllä (Rogers 2004, 177).

Globalisaatio ja kansainvälinen muuttoliike ovat saaneet aikaan kansallisvaltioiden yhtenäiskulttuurien murentumisen ja rajojen häivyttämisen. Kansalaisuus nähdään monitasoisena, rajoja ylittävänä toimintana. (Ronkainen 2006, 238-241.) Suomessa kaksoiskansalaisuuden myöntämisen täytäntöönpano on yksi yhteiskuntapoliittinen vastaus globaalistuneen kulttuurin vaatimuksiin (Kinnunen 2003, 17).

Globalisaatio vaikuttaa voimakkaasti myös korkeakoulutuksen kehitykseen ja rakenteisiin. Esimerkiksi Aasiassa ja Afrikassa korkeakoulutuksen kysyntä kasvaa, mutta heidän oma tarjonta ei riitä kattamaan kasvavaa kysyntää. Se synnyttää tarvetta ulkomaalaisten opiskelijoiden vastaanottamiselle kehittyneissä maissa, kuten Suomessa. Suomen menestyminen kansainvälisissä koulusaavutusvertailuissa onkin osaltaan lisännyt kiinnostusta Suomen koulutusjärjestelmää kohtaan. Ihmisten kansainvälinen liikkuvuus puolestaan kasvattaa kansainvälistä yhteistyötä. (Opetusministeriö 2005.)

3 YLIRAJAISTA ELÄMÄÄ

3.1 Ylirajainen liikkuvuus

Kansainvälinen siirtolaisuus on tällä hetkellä maailmanlaajuisesti yksi keskeisistä yhteiskunnallisista ilmiöistä, vaikka se ei olekaan uusi ilmiö. Ihmiset ovat liikkuneet aina, ylittäen lukemattomia rajoja. Nykypäivänä kansainvälinen siirtolaisuus on kuitenkin kasvanut ja muuttunut entistä monimuotoisemmaksi. (Grillo 2001, 9.) Aikaisemmin uuteen maahan muutettiin lähinnä ulkoisten paineiden, kuten turvan tarpeen, vuoksi. Oleskelu uudessa maassa oli tällöin pitkäaikaista tai jopa pysyvää. (Forsander 2000, 144.) Nykypäivänä globalisaation vaikutukset näkyvät sekä kansainvälisen muuttoliikkeen määrässä että rakenteessa. Ihmisten elämä on muuttunut ylirajaisemmaksi ja maassaoloaika lyhyemmäksi. Ihmiset eivät enää välttämättä asu koko elämänsä yhdessä maassa, vaan vaihtavat asuinmaataan eri elämänvaiheissa, eri syistä. Kansallisten rajojen yli eivät liiku pelkät tavarat ja esineet, vaan rajojen yli liikkuu lisäksi vuosittain jopa lähes miljardi ihmistä. Noin 200 miljoonaa ihmistä asuu muualla kuin kotimaassaan. (Koehn 2004, 69; 2006, 22.) Suomessa on tällä hetkellä työn perusteella maahan muuttaneita enemmän kuin koskaan aiemmin (Kuntaliitto). Myös kansainvälisten avo- ja avioliittojen määrä on noussut (Reuter & Kyntäjä 2006, 104).

Amerikkalaisen professori Steven Vertovecin (2001) mukaan yhä useammat siirtolaiset elävät niin sanottua kaksoiselämää. He puhuvat yleensä kahta kieltä, liikkuvat vaivattomasti maasta toiseen, elävät kahdessa eri kulttuurissa pitäen yllä sosiaalisia suhteita molempiin maihin sekä osoittavat kiinnostuneisuutta taloudellisiin, poliittisiin ja kulttuurisiin tapahtumiin niin lähtömaassa kuin uudessa asuinmaassaan. (Vertovec 2001, 10.) Siirtolaisen elämää on syytä tarkastella siis ”molemmilla puolilla rajaa”, ottaen huomioon niin lähtö- kuin tulomaankin vaikutukset yksilön elämään.

Aikaisemmin kansainväliset tutkijat käyttivät edellä mainitusta ilmiöstä käsitettä *transmigration* (kansainvälinen siirtolaisuus, etappimatkustaminen). Nykypäivänä

tutkimuskentällä käytetään myös käsitettä *transnationalism*, jolla tarkoitetaan kansainvälisen siirtolaisen ylläpitämiä siteitä lähtömaahan. Käsite korostaa sosiaalisia suhteita, jotka ylittävät niin maantieteelliset, kulttuuriset kuin poliittisetkin rajat. (Grillo 2001, 7-8.) Käsitteen alkuperästä voidaan olla montaa mieltä. Esimerkiksi Thomas Faistin mukaan kansainvälisten suhteiden tutkijat käyttivät sitä jo 1960-luvulla, mutta muuttoliikkeiden tutkimuksessa käsitteen nostivat keskeiseksi antropologit (Rastas 2007, 39).

Portesin (1997, 16) mukaan transnationaalista yhteiskunnasta voidaan puhua vain, jos siellä on henkilöitä, jotka ovat vähintään kaksikielisiä, liikkuvat helposti kahden kulttuurin välillä, ylläpitävät kotiaan kahdessa maassa ja ovat taloudellisesti, kulttuurisesti ja poliittisesti kiinnostuneet lähtö- että tulomaan asioista. Jackson, Crang & Dwyer (2004) puolestaan esittävät hieman laajemman mielipiteen: Heidän mielestään transnationaalisuus pitäisi nähdä sosiaalisena tilana, 'kenttänä', jossa tavara ja toiminta liikkuvat perheiden, liiketoimien ja poliittisten instituutioiden kesken. Ylirajaisuutta ei siis nähdä Portesin tapaan passiivisena, vaan kompleksisena ja moniulottuvaisena ilmiönä, jota ei pidä pyrkiä rajaamaan tiukasti: transnationaalisuus vaihtelee tilanteen, paikan ja ajan mukaan. (Jackson ym. 2004, 1-15.)

Grillon (2001) mukaan siirtolaisilla voi olla monenlaisia orientaatioita sekä tulo- että lähtömaata kohtaan. He voivat olla tulomaan asukkaita, mutta silti ylläpitää taloudellisia, poliittisia, uskonnollisia, kielellisiä sekä sosiaalisia suhteita lähtömaahan ja ajatella lähtömaataan kotina. Toisaalta he voivat ajatella molempia maita kotinaan tai koti voi olla jopa monessa eri maassa tai maanosassa. Grillo jatkaa vielä ajatustaan ja luokittelee kansainvälisten siirtolaisten sopeutumista uuteen asuinmaahansa: jotkut sulautuvat uuteen kulttuuriin täysin, toiset integroituvat yhteiskuntaan säilyttäen kuitenkin oman kulttuuritaustansa, ja toisille jatkuvasta maiden välillä liikkumisesta muodostuu pysyvä elämäntapa. (Grillo 2001, 10, 20.)

Ulf Hannerz (1991) on kuvannut orientaatiota kohdata kulttuurinen erilaisuus käsitteellä kosmopoliittisuus. Kosmopoliitti omaksuu vieraasta kulttuurista vain omaan persoonallisuuteen sopivat piirteet ja niiden kokoelmaa vaihdellaan tilanteittain. Hannerzin mukaan ”Kosmopoliitti voi syleillä vierasta kulttuuria, mutta

hän ei sitoudu siihen. Hän tietää koko ajan, missä uloskäynti on.” (Kinnunen 2003, 18.)

3.2 Ylirajaisuus suomalaisessa tutkimuksessa

Suomessa siirtolaisia tarkasteltiin vielä 1970-luvun loppuun saakka lähinnä heidän uudessa kotimaassaan vietetyn elämän kautta tai analysoitiin heidän selviytymistään maahanmuuttomaassa kahden kulttuurin välissä (Salih 2003, 5). Lisääntynyt maahanmuutto kasvatti tutkimusten määrää vasta 1990-luvulta alkaen. Maahanmuuttotutkimukset ovat keskittyneet sopeutumisen lisäksi muun muassa maahanmuuttajan identiteettiin, asemaan työmarkkinoilla, rasismiin ja kodin merkitykseen. Karmela Liebkind (esim. 1994) on yksi suomalaisista tutkijoista, jotka ovat kiinnostuneet siirtolaisten sopeutumisesta uuteen maahan sekä suomalaisten asenteista heitä kohtaan. Laura Huttunen (2002) puolestaan on tutkinut kodin merkitystä maahanmuuttajien keskuudessa.

Nykypäivänä suomalainen tutkimus on korostanut, että siirtolaisen elämässä perspektiivi ulottuu myös Suomen rajojen yli. Globalisaatiotutkimukset ovat keskittyneet ihmisten kommunikaatioon ja matkustamiseen, mutta ne ovat jättäneet vähemmälle esimerkiksi perheiden vaikutukset (Bryceson & Vuorela 2002, 4). Tutkijat ovatkin luoneet vaihtoehtoisia näkökulmia, kuten transnationaalisuus ja diaspora. Keskeisin ja tärkein näkökulma on näistä edellä mainittu transnationaalisuus. (Martikainen ym. 2006, 23-24.) Osa suomalaisista tutkijoista (esim. Hautaniemi 2004; Hirsiaho, Korpela & Rantalaiho 2005) käyttävät transnationaalisuudesta suomenosta ylirajaisuus tai ylikansallisuus. Tässäkin tutkimuksessa käytetään jatkossa suomenkielistä termiä *ylirajaisuus*.

Diaspora on ylirajaisuutta rajatumpi käsite, sillä se viittaa kahden tai useamman paikan väliseen syvään riippuvuussuhteeseen, joka vaikuttaa voimakkaasti asianomaisen vähemmistön elämään (Martikainen ym. 2006, 24). Esimerkiksi pakolaiset voivat kaivata kotimaataan sekä siellä asuvia sukulaisia ja haluaisivat palata takaisin, mutta eivät kotimaan huonojen olosuhteiden vuoksi voi niin tehdä. Ylirajaisuus puolestaan ottaa huomioon ihmisten vapaaehtoisen liikkuvuuden

kansallisten rajojen yli (Salih 2003, 5). Diasporan käsitettä on kehitellyt Östen Wahlbeck (1998) tutkiessaan Suomen ja Englannin kurdiyhteisöjä. Suomessa diasporatutkimusta on tehnyt myös Marja Tiilikainen (2003), joka on tutkinut somalinaisten elämää Suomessa.

Suomalaiset tutkijat Pertti Hautaniemi ja Laura Huttunen näkevät ylirajaisuustutkimuksen kritiikkinä sellaiselle tutkimustraditiolle, joka näkee kulttuurit vain itsenäisinä saarekkeina. Huttunen (2004) toteaa, ettei kansallisvaltio ole enää tutkimuksen ainoa perusteltu konteksti, vaan ylirajaisuusnäkökulma herkistää katsomaan kansallisvaltion rajojen yli. Näkökulman avulla voidaan kysyä, millaisia suhteita siirtolaisilla on lähtömaihinsa, sekä miten nämä suhteet vaikuttavat heidän elämäänsä ja valintoihinsa. Näkökulma haastaa myös kysymään, hahmottuuko muuttoliike joissakin tapauksissa ikään kuin heiluriliikkeenä, vai onko se yhdensuuntainen tapahtuma.

Hautaniemi (2004) yhtyy Huttuseen toteamalla, ettei ylirajaisuus koske pelkästään eri kansojen välistä vuorovaikutusta (vrt. internationalismi tai kansainvälisyys), vaan se käsittää lisäksi vuorovaikutuksen ja riippuvuuden verkostot, jotka ovat syntyneet yksilöiden, sukuryhmien, etnisten ryhmien, liikeyritysten tai poliittisten liikkeiden välille ja ylittää kansallisvaltioiden rajat. (Hautaniemi 2004, 167-170).

Martikainen, Sintonen & Pitkänen (2006) jakavat ylirajaisuuden makro-, meso- ja mikrotasoon. Makrotason ylirajaisuus tarkoittaa puitteita, jotka esimerkiksi erilaisilla kansainvälisillä sopimuksilla vaikuttavat yhteisöjen ja yksilöiden välisiin toimintaan. Mesotasolla viitataan erilaisten organisoitujen yhteisöjen, kuten yritysten ja yhdistyksien, ylirajaiseen toimintaan. Mikrotaso puolestaan viittaa yksilön tai perheen ei-institutionaalisiin suhteisiin. (Martikainen ym. 2006, 24.) Rastan (2005, 25) mukaan ihmiset voivat kiinnittyä monin tavoin yhtäaikaisesti eri paikkoihin. Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena on mikrotaso eli yksilötason ylirajaisuus ja yksilön valmius toimia ylirajaisessa tilassa.

3.3 Ylirajaiset ulottuvuudet

On tutkittu, että ihmiset luovat ja ylläpitävät sosiaalisia, poliittisia, kulttuurisia ja/tai taloudellisia suhteitaan alkuperäiseen kotimaahansa sekä uuteen asuinmaahansa (Pehkonen 2006, 28; Portes 1997, 4). Samanlaista nelijaottelua on käytetty myös tutkittaessa maahanmuuttajien kotoutumista (esim. Manninen 2001). Moderni teknologia on edesauttanut yhteydenpitoa huomattavasti verrattuna edellisiin sukupolviin. Tutkijat ovat kuitenkin korostaneet, että verkostoilla täytyy olla jonkinlaista ajallista jatkuvuutta, jotta voidaan käyttää ylirajaisuus-käsitettä (Huttunen 2002, 44).

Taloudellinen yhteydenpito tarkoittaa lähinnä rahallisia avustuksia, joita suoritetaan perheelle ja yhteisölle. Rahalähetyksiä on laskettu liikkuvan jopa noin 60 miljardin USA:n dollarin arvosta vuosittain. (Vertovec 2001, 11.) Nykypäivänä ylirajaisessa maailmassa pankit eivät siis ole enää ainoita toimijoita rahan lähettämässä, vaan toimijoina saattavat olla esimerkiksi työn perässä toiseen maahan matkustaneet. (Hirsiäho ym. 2005, 13). *Poliittisen* ylirajaisuuden ilmentymänä voidaan pitää monikansallisuutta, mikä tarkoittaa, että henkilö on kahden tai useamman valtion täysivaltainen jäsen oikeuksineen ja velvollisuuksineen (Ronkainen 2006, 241). Ulkomaalainen voi saada Suomen kansalaisuuden kuuden vuoden Suomessa asumisen jälkeen tai oltuaan avioliitossa suomalaisen kanssa ja asuttuaan Suomessa kolme vuotta. Tilastokeskuksen mukaan Suomen kansalaisuuden sai vuoden 2006 aikana 4450 ulkomaan kansalaista. (Tilastokeskus 2007b.) Poliittisella ylirajaisuudella voidaan tarkoittaa myös poliittista toimintaa, joka suuntautuu esimerkiksi kotimaan olojen parantamiseen. *Kulttuurinen* ylirajaisuus merkitsee puolestaan kulttuurin, kielen ja uskonnon ylläpitämiseen tähtäävää toimintaa. *Sosiaalinen* ylirajaisuus näkyy ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja verkostoissa. Sosiaaliset verkostot voidaan jakaa vahvoihin ja heikkoihin siteisiin. Vahvoja siteitä kuvaavat tiivis yhteydenpito, emotionaalinen intensiteetti ja molemminpuolinen luottamus. Heikot siteet ovat puolestaan etäisempiä ja harvemmin ylläpidettyjä kontakteja. Granovetterin (1973) mukaan mikrotasolla heikot siteet helpottavat informaation kulkua, kun taas vahvat siteet antavat sosiaalista tukea jokapäiväisessä elämässä. (Pehkonen 2006, 43, 75.)

Muuttoliikkeen seurauksena sosiaalinen verkosto ei ole enää sidoksissa pelkästään yhteen maantieteelliseen paikkaan, vaan ylirajaiset yhteydet ylittävät myös *maantieteelliset* rajat. Erityyppistä sosiaalista tukea on saatavilla niin lähtömaasta kuin nykyisestä asuinmaastakin. (Pehkonen 2006, 44.) Kahden maan välillä saatetaan matkustaa niin usein, että voisi puhua elämästä kahdessa paikassa yhtä aikaa. Sekä lähtö- että tulomaa ovat yhtä aikaa ihmisen mielessä hänen pohtiessa oman elämän ratkaisuja. Sosiaalisten suhteiden lisäksi lähtömaa on läsnä uudessa asuinmaassa esimerkiksi esineinä, kielenä ja muistoina. Yhtälailla jos henkilö palaa takaisin kotimaahansa, muistuttavat monet asiat häntä siellä edellisestä asuinmaasta. (Huttunen 2006, 77-78.)

Hautaniemi (2004) tarkastelee tutkimuksessaan ylirajaisuutta somalipoikien näkökulmasta ja nostaa esiin kaksisuuntaisen liikkuvuuden kotimaan ja tulomaan välillä. Osa maahanmuuttajista toimii viestinviejinä oleskeluluvan turvin, toiset lähettävät lapsiaan väliaikaisesti sukulaisten luo ja useimmat tukevat sukulaisiaan taloudellisesti. Yhteyttä kotimaahan ja siellä asuviin sukulaisiin pidetään eri tavoin. Videot ja valokuvat kulkevat postitse, kuulumiset taas vaihdetaan puheluiden, Internetin tai faksien avulla. Nopeat ja edulliset lentoyhteydet helpottavat osaltaan liikkumista kahden maan välillä. (Hautaniemi 2004, 52, 178.) Mutta kysymykseksi silti jää, miksi siirtolaiset käyttävät niin paljon aikaa, energiaa ja resursseja luodakseen siteitä kotimaahansa (Basch, Glick Schiller & Szanton Blanc 1994, 23-24). Pehkosen (2006, 68) mukaan ainakin sosiaalinen verkosto antaa maahanmuuttajille henkistä tukea, palveluja, tietoja, uusia ihmissuhteita sekä materiaalista apua.

Perinteinen siirtolaisuustutkimus näkee, että uusi asuinmaa on myös uusi kotimaa siirtolaiselle. Nykyinen ylirajaisuustutkimus lähtee sitä vastoin ajatuksesta, että koti voi mentaalisesti olla muualla kuin nykyisessä asuinmaassa. (Huttunen 2002, 16.) Hautaniemen (2004) mukaan ylirajaiset perheet koostuvat verkostoista, jotka ylittävät kansallisia ja valtiollisia rajoja ja muodostavat samanaikaisesti sekä niistä riippumattomia että riippuvaisia siteitä. Näissä verkostoissa perinteiden ja kulttuurien sekoittuminen saa uusia muotoja. Esimerkiksi useimpien somalipoikien perhe on hajaantunut eri puolille maailmaa ja heidän perhesuhteensa ovat ylirajaisia. Kuitenkin heidän oikeuksiaan perheeseen katsotaan Suomessa kansallisvaltion edun

näkökulmasta. Ylirajainen liike tuottaa myös koko ajan uusia sukulaissuhteita, joiden paikka verkostossa joudutaan aina miettimään uudelleen. On myös aivan mahdollista, että kuuluu perheeseen, jonka kaikkia jäseniä ei ole koskaan tavannutkaan. Aikuiset solmivat uusia avioliittoja tai lapset ovat saaneet uusia sisarusia paetessaan maasta toiseen. Verkostoa pidetään silti yllä hyödykkeiden ja kuulumisten vaihdon avulla. (Hautaniemi 2004, 158-160, 176-179.)

Ylirajaisuus saattaa aiheuttaa myös negatiivisia vaikutuksia. Nuoret varttuvat uudessa maassa eri tavalla kuin heidän vanhempansa omassa lapsuudessaan, ja tämä saattaa aiheuttaa ristiriitaisia lähtökohtia perheen sisällä. Uudet tavat ja käytännöt voivat nakertaa perheen sisäistä luottamusta ja aiheuttaa näin konflikteja. Myös työttömyys saattaa koitua siirtolaisen kohtaloksi. Kotimaassa saatu koulutus ei uudessa maassa riitäkään, ja pääsy työmarkkinoille vaikeutuu. Suomalainen teollisuus haluaa omalta osaltaan lisätä korkeasti koulutettujen siirtolaisten määrää (globaalitalouden osaajat), mutta jättää samalla hyödyntämättä Suomessa asuvat ulkomaalaiset, ammattikoulutustaiset henkilöt. (Mt. 54,171.) Bryceson ja Vuorela (2002, 11) nostavatkin esille kahtiajaon siirtolaisen ja kosmopoliitin (maailmankansalainen) välillä: siirtolaiset jätetään usein odottelemaan kansalaisuuspäätöstä, kun taas korkeasti koulutetut ja taitavat kosmopoliitit suorastaan etsitään käsiin ja tarjotaan etuoikeuksia.

3.4 Monikulttuurisuus

Gloabalistumiseen ja kansainvälistymiseen voidaan liittää ylirajaisuuden lisäksi monikulttuurisuuden teema. Kulttuurin määrittely ylipäätään on hankalaa, sillä kulttuurilla voidaan tarkoittaa eri asioita asiayhteydestä riippuen. Antropologiassa kulttuuriin nähdään kuuluvaksi näkyvät ja näkymättömät piirteet (Martikainen ym. 2006, 12). Tässä tutkimuksessa kulttuuri nähdään juurikin antropologian tavoin ja tarkastelussa ovat muun muassa niin yksilön ruoka- ja tapakulttuuri kuin uskonto ja arvotkin.

Yksinkertaisimmillaan sana monikulttuurisuus tarkoittaa sitä, että yhteiskunnassa elää rinnakkain monia, kulttuuriltaan toisistaan poikkeavia ryhmiä (Huttunen, Löytty &

Rastas 2007, 20). Käsitettä voidaan käyttää myös kuvaamaan kulttuuripiirteiltään eroavia ryhmittymiä maailmanlaajuisesti tai sillä voidaan tarkoittaa yhteiskunnan harjoittamaa politiikkaa, joka tähtää kulttuurisen erilaisuuden ylläpitoon (Martikainen ym. 2006, 14).

Monikulttuurisuus on Suomessa keskeisellä sijalla, ja se nähdään olennaisena osana eurooppalaista identiteettiä. Maahanmuuttajien määrän kasvu, globalisaatio, ihmisten liikkuvuus sekä liittyminen Euroopan unioniin ovat osaltaan lisänneet monikulttuurista puheenvuoroa. (Horsti 2005, 27-28, 192.) On hyvä huomioida, että mitä monikulttuurisemmaksi yhteiskuntamme muuttuu, sitä tärkeämpää on tutkia ja ymmärtää kulttuurien kohtaamisesta aiheutuvia ilmiöitä (Liebkind 1994, 9).

Monikulttuuritutkimuksen määrä Suomessa kasvoi voimakkaasti 1990-luvulla: tutkimusten määrä jopa kuusinkertaistui (Puuronen 2006, 44). Vuosituhannen vaihteessa monikulttuurisuuden tutkimus on alkanut kiinnostaa yksittäisten tutkijoiden lisäksi instituutiotasolla: yliopistoihin on perustettu monitieteisiä tutkimuslaitoksia, tutkijat ovat perustaneet Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimuksen seuran (ETMU), ja myöskin Euroopan unioni osaltaan on edesauttanut tutkimusta muun muassa perustamalla jäsenmaihinsa rasismien alueelliset seurantakeskukset. (Horsti 2005, 24-25.)

Suomalainen monikulttuurisuus on ylijärjestyksistä monessa mielessä. Kulttuurien väliset rajat ovat katkonaisia, joten yksilöt voivat elää yhdistellen erilaisia kulttuurisia käytäntöjä. Toisaalta yhä useammalla Suomessa asuvalla on monenlaisia suhteita Suomen rajojen ulkopuolella oleviin paikkoihin, kulttuureihin ja ihmisiin. (Huttunen ym. 2005, 34.) Oman kulttuurin ymmärtäminen ja hyväksyminen ovat siis erittäin tärkeässä asemassa maailmassa, jossa ihmiset, tavarat ja rahavirrat liikkuvat aiempaa nopeammin (Ylänkö 2000, 74).

Monikulttuuriset valmiudet. Eläminen monikulttuurisessa maailmassa tuo tullessaan erilaisten valmiuksien, kompetenssien, tarvetta. Kompetenssilla tarkoitetaan yleisesti yhteensopivuutta kykyjen ja vaatimusten välillä (Tautila 2004, 16). Arkipäivän keskustelussa se tarkoittaa samaa kuin taito, pätevyys ja valmiudet. Laajemmin määriteltynä siihen katsotaan kuuluvan yksilön tiedot, taidot, asenteet ja

toiminta. (Jokikokko 2002, 86.) Suomalaisessa tutkimuksessa kompetenssi-käsitettä on käytetty etenkin työelämään liittyvissä tutkimuksissa ja se on usein liitetty työelämän vaatimiin taitoihin ja valmiuksiin (ks. esim. Ruohotie & Honka 2003). Monikulttuurista kompetenssia tarvitaan muun muassa silloin, kun ollaan tekemisissä kulttuuritaustaltaan erilaisen ihmisen kanssa (Lustig & Koester 2003, 21). Monikulttuurisen kompetenssin rinnalla käytetään myös samansisältöisiä käsitteitä interkulttuurinen ja kulttuurien välinen kompetenssi.

Monikulttuurinen pätevyys kehittyy erilaisten elämäntilanteiden, kokemusten ja koulutuksen kautta (Jokikokko 2002, 86). Kompetenssia voidaan opettaa esimerkiksi opettajankoulutuksessa, jossa opettajaksi opiskelevien tavoitteeksi on opetussuunnitelmassa asetettu kansainvälistyminen. Keskeisessä asemassa on taito kulttuurien väliseen vuorovaikutukseen. (Vaso & Vertanen 2000, 103.) Monikulttuurista kompetenssia tarvitaan myös esimerkiksi asiakaspalvelutilanteessa, jossa toinen henkilö on eri kulttuurista lähtöisin. Tällöin tilannetta auttavat lisäksi työntekijän ammatilliset taidot. (Sippola & Hammar-Suutari 2006, 18.) Nykykäsityksen mukaan monikulttuurinen kompetenssi ei ole vain luettelo taitoja, joita henkilöllä tulisi olla. Kulttuurienvälisesti tehokas henkilö pystyy sopeutumaan erilaisiin tilanteisiin, ottaen huomioon toisten erilaisen kulttuurin. (Salo-Lee.)

Monikulttuurinen kasvu on kokonaisvaltainen prosessi, jossa ihminen joutuu punnitsemaan omia asenteitaan, arvojaan, normejaan ja käyttäytymistään. Kompetenssi on itse sisäistettävä osaksi omaa toimintaa. Tavoitteena on moninaisuuden tiedostamisen, ymmärtämisen ja kunnioittamisen saavuttaminen sekä oikeudenmukaisen ajattelun kehittyminen. Monikulttuurisesti pätevä ihminen siis osaa toimia muuttuvissa tilanteissa erilaisten ihmisten kanssa sekä tehdä valintoja, jotka eivät kumpua omista oletuksista ja ennakkoluuloista. Kompetenssiaan on tärkeä ylläpitää ja kehittää koko ajan, sillä tilanteet muuttuvat ja näin ollen myös tarvittavat valmiudet vaihtelevat. (Jokikokko 2002, 85-87.)

Monikulttuurisen kompetenssin käsitteellinen luokittelu kattaa niin tiedolliset, taidolliset, asenteelliset kuin toiminnallisetkin ulottuvuudet. *Tietoisuus* koostuu ensinnäkin oman kulttuurin tuntemisen, sen kulttuuristen koodien, tuntemisesta. Kulttuuriset koodit ohjaavat, mutta myös rajoittavat omia ajatuksia, asenteita,

uskomuksia ja käyttäytymistä. Toiseksi kulttuuriseen tietoisuuteen kuuluu myös tieto toisesta kulttuurista ja ihmisistä sekä heidän arvoistaan, normeistaan ja käyttäytymismalleistaan. Kolmanneksi tietoisuuteen katsotaan kuuluvan kyky tunnistaa ennakkoluuloja, asenteita, oletuksia ja epäoikeudenmukaisia käytänteitä sekä tieto yhteiskuntaerojen vaikutuksesta ja poliittisista trendeistä. Tietoisuuden kehittyminen luo pohjan kulttuurien väliselle vuorovaikutukselle. (Jokikokko 2002, 88.)

Taitoihin kuuluvat kriittisyys, asioiden ymmärtäminen monesta eri näkökulmasta, toisen asemaan asettuminen ja myötätunnon osoittaminen. Lisäksi niihin kuuluu kyky sopeutua alati muuttuviin olosuhteisiin, niissä toimimiseen ja vaikuttamiseen. Vuorovaikutustaidot nousevat erittäin tärkeäksi, kun yritetään ymmärtää toisen kulttuurin edustajan kieltä, eleitä, ilmeitä ja kehonkieltä. Vuorovaikutustaitoihin katsotaan kuuluvan myös neuvottelutaidot sekä rauhanomainen ongelmienratkaisukyky. (Mt. 88.)

Asenteisiin liittyvät oikeudenmukainen ajattelutapa, toisista ihmisistä välittäminen, moninaisuuden kunnioittaminen sekä motivaation ja sitoutumisen tasa-arvoa edistävä toiminta. Omien ennakkoluulojen kohtaaminen ja niiden muuttaminen muodostuvat tärkeäksi. (Mt. 87.)

Toiminnan kompetenssi koostuu kaikista edellisistä ulottuvuuksista. Kun ihmisellä on tarvittavat tiedot ja taidot sekä oikeudenmukainen asenne, voi hän rohkeasti puuttua epäoikeudenmukaisuuksiin ja taistella rasismia ja syrjintää vastaan. (Mt. 89.)

Myös Lasonen (2003) näkee monikulttuurisuuskompetenssin tarkoittavan ominaisuutta toimia tehokkaasti kulttuurienvälisissä työympäristöissä ja oppia niissä. Se sisältää asenteiden, tietojen ja taitojen lisäksi yhteiskunnallista ja kulttuurista tietoisuutta, joita tarvitaan kulttuurien välisissä tilanteissa toimimiseen. Myös yksilön omat mielipiteet, asenteet ja oletukset, jotka on opittu tiettyssä kulttuurissa, sisältyvät monikulttuurisuuden ymmärtämiseen.

Lustigin ja Koesterin (2003) mukaan monikulttuurinen kompetenssi vaatii tietoa, motivaatiota ja toimintaa. Mikään näistä yksistään ei riitä, jos pyritään saavuttamaan

monikulttuurinen pätevyys. Tiedot viittaavat kognitiiviseen informaatioon ihmisistä, kontekstista ja normeista. Motivaatio puolestaan rakentuu tunteista ja tavoitteista: Mitä tunnet, kun olet vuorovaikutustilanteessa ihmisen kanssa, joka on toisesta kulttuurista? Mikä ohjaa valintojasi kulttuurien välisessä vuorovaikutuksessa? Toimintaan kuuluu esimerkiksi kielitaito, joka auttaa saavuttamaan lopullisen kompetenssin. (Lustig ym. 2003, 68-71.)

Tutkittaessa erilaisissa kansainvälisissä toimeksiannoissa menestyneitä henkilöitä on todettu, että he muun muassa oppivat hyvin paikallisen kielen, tuntevat paikallisen yhteiskunnan historian, politiikan ja talouden, ovat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa paikallisten henkilöiden kanssa sekä luovat laajoja sosiaalisia verkostoja. (Salo-Lee.) Voidaan siis sanoa heidän olevan monikulttuurisesti päteviä.

3.5 Ylirajaiset valmiudet

Ylirajaisessa tilassa toimiminen on haasteellisempaa kuin monikulttuurisessa ympäristössä toimiminen. Ylirajaiset ympäristöt muuttuvat nopeasti, joten erilaisia valmiuksia tarvitaan, jotta niissä selviydyttäisiin (Jones & Oberst). Ylirajainen kompetenssi nähdään yhdistelmänä taitoja, joita on löydetty, kun on tutkittu muun muassa kansainvälisiä suhteita ja työelämän neuvotteluja, monikulttuurista kommunikaatiota sekä kulttuurien välistä psykologiaa (Koehn 2004, 71).

Amerikkalainen professori Peter Koehn (ks. esim. 2004 ja 2006) on tutkinut kulttuurien kohtaamista terveydenhuollossa ylirajaisen kompetenssin näkökulmasta. Koehn keskittyy tutkimuksessaan suomalaisen terveydenhuollon henkilökunnan ja maahanmuuttajien, erityisesti pakolaisten, kohtaamiseen. Hänen mielestään yksittäisten kulttuurien tuntemus ei enää riitä, vaan tarvitaan kokonaisvaltaisempaa kulttuurien kohtaamisen tajua, ylirajaista kompetenssia. Koehn nostaa tutkimuksessaan esiin viisi ulottuvuutta, jotka sisältyvät ylirajaiseen kompetenssiin: analyyttiset, emotionaaliset, luovat, kommunikatiiviset ja toiminnalliset valmiudet. Osa-alueiden sisällöt ovat hyvin lähellä niin sanottua perinteistä kompetenssin jaottelua, eli määrittelyssä otetaan huomioon niin tiedot, taidot, asenteet kuin toimintakin.

Analyttiset taidot ovat kognitiivisia resursseja, joihin kuuluu muun muassa uuden asuinmaan kulttuurin, uskomusten, arvojen ja käytäntöjen ymmärtäminen. Ilman tätä ymmärtämistä ei voida ymmärtää toisten ihmisten viestejä. Analyttisiin taitoihin kuuluu myös poliittinen ja eettinen tietoisuus sekä kyky yhdistää uudet ja vanhat olosuhteet. Ylirajaisessa vuorovaikutuksessa on tärkeää tietää paikalliset säännöt ja käytännöt. Väärät oletukset ja puutteellinen tietous saattavat johtaa virheisiin ja epärealistisiin odotuksiin. Taitava toimija kuitenkin oppii virheistään. (Koehn & Rosenau 2002, 109-111.)

Emotionaalisiin taitoihin sisältyvät empaattiset kapasiteetit, kuten yksilön motivaatio ja kyky ottaa vastaan uusia kulttuurillisia kokemuksia ja vaikutuksia. Emotionaalisesti taitava ihminen haluaa oppia erilaisten kulttuurien vaikutuksista. Häntä kiinnostavat uudet kulttuuriset tavat, kuten uusi kieli ja perhe-elämä, ja hän kunnioittaa erilaisia arvoja ja perinteitä. Ylirajainen kompetenssi vaatii kyvyn olla empaattinen toisen tunteille ja/tai työtavoille. Lisäksi emotionaaliseen kykyyn kuuluu taito pärjätä monen eri identiteetin kanssa - oman ja muiden. Yksilöllä voi olla useampia eri identiteettejä, kuten sukupuoli- tai ammatti-identiteetti, ja hän vaihtelee näitä eri tilanteissa. Tämä edellyttää joustavuutta, oman monikulttuurisen identiteetin arvostusta sekä kykyä yhdistellä lähtömaan ja uuden asuinmaan kulttuureita. Itseluottamus onkin emotionaalisen kompetenssin kulmakivi. Se tarkoittaa yksilön luottamusta siihen, että hän pystyy tiettyihin suorituksiin ja menestyy niissä. (Mt. 111-113.)

Luovuus voi auttaa ylirajaisessa toiminnassa. Se sisältää kyvyn hyödyntää monikulttuurista taustaansa ongelmanratkaisussa ja inspiraation lähteenä sekä toimia synteesisä toisten ihmisten kanssa. (Mt. 113.) Valjuksen (2006, 10) mukaan kulttuurienväläinen vuorovaikutus lisää innovatiivisuutta ja luovuutta, sillä erilaisten maailmankuvien kohtaaminen synnyttää uusia näkökulmia.

Kommunikatiivisilla taidoilla tarkoitetaan ensisijaisesti kielitaitoa. Taito puhua ja kirjoittaa uuden asuinmaan kieltä sekä halu käyttää sitä avaavat monia ovia. Kommunikatiivisiin taitoihin kuuluvat myös nonverbaalisten vihjeiden (eleet, ilmeet, tilankäyttö, puheen rytmi ja nopeus) ymmärtäminen sekä kyky kuunnella ja ymmärtää erilaisia kulttuurillisia viestejä ja ratkaista niistä johtuvia väärinymmärryksiä. Myös kyky osallistua ymmärrettävään dialogiin edesauttaa positiivisten ihmissuhteiden

syntymistä ja helpottaa väärinymmärrysten ehkäisyä ja korjaamista. (Koehn & Rosenau 2002, 113-114.)

Analyyttisten, emotionaalisten, luovien ja kommunikatiivisten taitojen hallitseminen ei välttämättä tarkoita, että yksilöllä olisi tarvittavat *toiminnalliset* taidot. Tehokkaaseen ylijarjaiseen toimintaan liittyvät taidot, joihin kuuluvat sekä kyky luoda uusia, monikulttuurisia ihmissuhteita, halu työskennellä ja olla yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa uuden maan asukkaiden kanssa että taito selviytyä ylijarjaisuuden ja globalisaation tuomista haasteista. (Mt. 114-115.)

Koehnin tutkimukseen liittyy mielestäni oleellisesti *kolmannen kulttuurin* käsite, joka on muodostunut globaalistumisen seurauksena. Kolmannet kulttuurit voivat syntyä esimerkiksi sellaisten ammattiryhmän ympärille, joilta vaaditaan kykyä kohdata erilaisia kulttuureja. Kolmannen kulttuurin käsitteeseen liittyy myös Hannerzin (1991) kuvaus kosmopoliiteista ihmisistä, joilla on halu kohdata kulttuurinen ja etninen erilaisuus. (Kinnunen 2003, 18, 112.) Koehnin tutkimuksessa ammattiryhmä koostui terveydenhuollon henkilöstöstä.

Amerikkalainen Kansainvälisen koulutuksen Instituutti puolestaan nostaa esiin ylijarjaisen kompetenssin kuusi osa-aluetta, jotka kukin liittyvät hyvin paljon työelämässä pärjäämiseen: (1) kyky analysoida ja huomioida paikallinen kulttuuri, (2) paikallisten taloudellisten/teknisten tulosten tietämys, (3) avainasemassa olevien johtajien tunteminen ja kyky käydä heidän kanssaan hyödyllisiä keskusteluja, (4) paikallisten neuvottelutaitojen ymmärtäminen, (5) englannin kielen taito ja lisäksi yksi muu valtakieli sekä tietokoneiden käyttötaito sekä (6) tekniset taidot kaupankäynnistä, lainsäädännöstä ja teknologiasta sekä tietoisuus niiden olemuksesta eri kulttuureissa. (Jones & Oberst.)

Ylijarjainen kompetenssi koostuu siis monista eri ulottuvuuksista ja taidoista, eikä ole itsestään selvää, että yksilöllä olisivat kaikki taidot hallussaan. Kompetenssit saattavat koostua hyvinkin erilaisia yhdistelmistä ja sekoituksista, ja niiden tehokkuus vaihtelee yksilöstä toiseen. Heikot taidot yhdellä osa-alueella voivat kuitenkin kompensoitua toisella. (Koehn ym. 2002, 116.) Vaikka Koehn on keskittynyt tutkimuksessaan tietyn ammattiryhmän vaatimiin ylijarjaisiin valmiuksiin, toimivat hänen laatimansa jaotellut

tämän tutkimuksen lähtökohtana ja teoreettisena apuna haastattelukysymyksiä muodostettaessa. Oma tutkimuskohteeni ei kuitenkaan ole mikään ammattiryhmä, vaan eri syistä Suomeen muuttaneet ulkomaalaistaustaiset henkilöt.

Mielestäni ylijärjetyt valmiudet koskevat siis henkilöitä, jotka itse ovat ylijärjetyssä tilassa. Ne ovat syntyneet joko maahanmuuton seurauksena tai ovat olleet jollain tapaa olemassa jo ennen siirtolaisuutta. Esimerkiksi kiinnostus uutta kulttuuria kohtaan saattaa olla jo olemassa, kun taas uuden tietotaidon hyödyntäminen tai persoonallinen kasvu syntyy vasta, kun henkilö on asunut maassa kauemmin ja muuttaa toiseen maahan.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimuskysymykset

Kansainväliseen siirtolaisuuteen liittyy niin juridinen, poliittinen, taloudellinen, sosiaalinen kuin kulttuurinen kysymys, joten tutkimuskin on poikkitieteellistä. Omaan tutkijaidentiteettiini vaikuttaa kasvatustieteellinen näkökulma, jonka avulla lähestyinkin tutkittavaa ilmiötä: kiinnostuksen kohteena olivat yksilöt ja heidän ylirajainen elämänsä. Ylirajainen maailma tarjoaa Hirsiahon ja kumppaneiden (2005, 12) mukaan ihmisille enemmän mahdollisuuksia, mutta samalla se myös luo rajoituksia.

Olen kiinnostunut siitä, miten ylirajaisuus näkyy ulkomaalaistaustaisten henkilöiden jokapäiväisessä arjessa sekä siitä, miten se vaikuttaa heidän valintoihinsa ja taitoihinsa. Tarkastelun alla ovat muun muassa ulkomaalaistaustaisten henkilöiden sosiaaliset suhteet, tulevaisuudensuunnitelmat, yhteiskunnallinen osallisuus sekä lastenkasvatukseen ja kulttuuriin liittyvät valinnat.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten ylirajaisuus näkyy ulkomaalaistaustaisen henkilön jokapäiväisessä elämässä?
2. Onko kansainvälisillä siirtolaisilla ylirajaisia kompetensseja? Jos on, niin millaisia?

4.2 Kohdejoukon kuvaus

Suoritin keväällä 2007 teemahaastattelun seitsemälle ulkomaalaistaustaiselle henkilölle, jotka olivat muuttaneet Suomeen vapaaehtoisesti, mutta eri syistä. Haastattelujoukkooni kuuluivat globaalitalouden vaeltajat eli niin kutsutut huippuosaaajat, ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat sekä avo- tai avioliiton vuoksi

Suomeen muuttaneet henkilöt. Rajasin kohdejoukon aikuisiin maahanmuuttajiin, sillä oletin, että heidän elämäkokemuksensa toisivat enemmän asioita esiin.

Haastateltavien löytäminen ei ollut helppoa. Käytin monia eri kanavia heidän tavoittamiseen, eikä vastaus haastattelupyyntöön ollut aina myöntävä. Yhden haastateltavan sain Kansainvälisen naisten kokoontumispaikan, Naistarin, kautta. Kaksi haastateltavistani sain ulkomaalaisen tuttavani avustuksella. Kaksi ulkomaalaista tutkinto-opiskelijaa onnistuin saamaan, kun lähetin haastattelupyynnön sähköpostitse ISSS:n info-listalle, minkä jälkeen sovimme tarkemmin vapaaehtoisten haastateltavien kanssa haastatteluajankohdan ja -paikan. Ulkomaalaiset huippuosaajat tavoitin kahdesta suomalaisesta yrityksestä, joissa työskentelee ulkomaalaisia henkilöitä. Jokainen haastateltava osallistui tutkimukseen vapaaehtoisesti.

Haastattemistani henkilöistä kolme oli naisia ja neljä miehiä. Ikähaarukka oli yli 20-vuotiaista alle 40-vuotiaisiin. Haastateltaville oli yhteistä, että he olivat syntyneet muualla kuin Suomessa. Lähtömaita olivat Australia, Saksa, Egypti, Thaimaa, Intia, Hollanti ja Iso-Britannia. Haastateltavat olivat asuneet Suomessa puolesta vuodesta seitsemään vuoteen. Tarkemmat tiedot selviävät alla olevasta taulukosta (taulukko 1). Olen merkinnyt jokaisen haastateltavan numerolla litterointia ja analyysiani helpottaakseni. Numerointi ei vastaa haastatteluiden toteuttamisjärjestystä. Anonymiteetin säilyttämiseksi tutkimuksessa ei mainita liian yksityiskohtaisia taustatietoja henkilöistä.

Taulukko 1. Haastateltavien tiedot.

Haastateltava	Sukupuoli	Lähtömaa	Tulosy	Suomessa asuminen kesto	Perhesuhteet
H1	Nainen	Thaimaa	Avoliitto	1 vuosi	Suomalainen avomies, yhteinen lapsi
H2	Mies	Egypti	Avoliitto	2 vuotta	Suomalainen aviovaimo, yhteinen lapsi
H3	Nainen	Hollanti	Avoliitto	6 kk	Suomalainen avomies
H4	Mies	Iso-Britannia	Opiskelu	1 vuosi	Asuu yksin
H5	Nainen	Saksa	Opiskelu	3 vuotta	Asuu yksin
H6	Mies	Australia	Työ	2 vuotta	Asuu yksin
H7	Mies	Intia	Työ	7 vuotta	Intialainen aviovaimo, yhteinen lapsi

4.3 Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Keräsin aineiston haastattelemalla tutkittavia henkilöitä. Päädyin teemahaastatteluun, sillä se antaa mahdollisuuden tutkia ilmiötä, josta haastateltavat eivät ole tottuneet puhumaan päivittäin. Halusin myös antaa haastateltavilleni äänen ja mahdollisuuden tuoda itseään koskevia asioita esille vapaasti. Teemahaastattelu on lomake- ja avoimen haastattelun välimuoto, jossa kysymysten järjestys muuttuu tilanteen mukaan (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2004, 197). Kysely tai strukturoitu haastattelu olisivat saattaneet antaa liian suppean kuvan haastateltavien kokemuksista ja mielipiteistä. Elämäkertahaastattelu puolestaan olisi saattanut tuottaa liian rönsyilevää tietoa. Teemahaastattelun avulla pääsin lähelle haastateltavien kokemusmaailmaa ja pystyin ohjaamaan teemojen avulla haastattelua pysymään tutkimuskysymysten kannalta tärkeissä seikoissa. Lisäksi pystyin esittämään haastattelun aikana myös tarkentavia kysymyksiä. Eskola ja Suoranta (1998, 86) sanovatkin, että jos halutaan tietää jotain ihmisestä, on yksinkertaisinta kysyä sitä häneltä suoraan. Haastattelu on siis hyvä tapa selvittää, mitä ihminen ajattelee tai mitkä hänen motiivinsa ovat. Toisaalta haastattelun ongelmana saattaa ilmetä haastateltavien taipumus kaunistella totuutta ja antaa moraalisesti ja sosiaalisesti hyvinä pidettyjä vastauksia (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2007, 202).

Haastattelukysymyksiä laatiessani otin huomioon J.P. Roosin (1987) esittämät yksilön keskeiset elämänalueet. Näitä olivat perhe, työ, asuminen, kulttuuri, uskonto, ihmissuhteet, koulutus, huvittelu ja harrastukset. (Pentikäinen 2005, 242.) Laajempina teemoina olivat: (1) kommunikaatio ja yhteydet, (2) kulttuuriset tiedot ja valmiudet, (3) kulttuurien yhdistäminen ja merkitykset, sekä (4) ammattiin ja opiskeluun liittyvät taidot (Liite 1). Käytin hyväkseni myös Koehnin tekemiä ylijarjaisen kompetenssin sisällöllisiä jaotteluita ja muokkasin niitä omaan tutkimustehtävääni sopiviksi.

Aluksi tein esihaastattelun ulkomaalaistaustaiselle tuttavalleni, joka oli muuttanut Suomeen puoli vuotta sitten avoliiton vuoksi. Esihaastattelu oli tärkeä, sillä sen avulla pystyin testaamaan haastattelukysymykset ja harjoittelemaan nauhurin käyttöä. Esihaastattelun jälkeen muokkasin haastattelurunkoani sujuvammaksi, poistin

muutamana turhan kysymyksen ja lisäksi tarkentavia kysymyksiä. Huomasin myös haastattelua nauhurilta kuunnelllessani, että olin hätäilty ja siirtynyt kysymyksissä eteenpäin, jos haastateltava ei ollut vastannut kysymykseeni heti. Opin tästä, että haastateltavalle täytyy antaa tarpeeksi aikaa miettiä vastaustaan.

Varsinaiset haastattelut suoritin tilanteesta riippuen eri paikoissa: Naistarissa, haastateltavan kotona, Tampereen yliopiston kirjaston ryhmätyötilassa tai haastateltavan työpaikalla. Haastattelutilanteet ja -paikat olivat rauhallisia, eikä häiriötekijöitä ilmaantunut.

Haastattelujen kieli oli joko suomi tai englantia, sillä minulla ei ollut resursseja tulkkipalveluun. Käytettävä kieli määräytyi haastateltavan kielitaidon ja toiveen mukaan. Yhden haastattelun tein täysin suomeksi, yhden henkilön kanssa käytin sekaisin sekä englantia että suomea ja loput viisi tein englanniksi. Oman kieleni pyrin muuttamaan selkokieleksi, jotta väärinymmärryksiltä vältyttäisiin. Kieli aiheutti muutamassa tilanteessa pieniä vaikeuksia, jos en heti ymmärtänyt, mitä haastateltava yritti selittää. Tarkentavien lisäkysymysten jälkeen tilanne kuitenkin aina selvisi.

Haastattelut kestivät pääsääntöisesti reilun tunnin. Yksi haastattelu oli selvästi muita lyhyempi kestäen vain puoli tuntia, mutta silti tämäkin haastattelu antoi tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Nauhoitin kaikki haastattelut kysytyäni tietenkin jokaiselta siihen erikseen luvan. Ilmapiiri oli yleisesti ottaen melko rento, ja muutamat haastateltavat innostuivat kertomaan itsestään laajasti. Vaikka teemat olivatkin kaikille haastateltaville samat, kysymysten järjestys vaihtui sitä mukaa, miten he kokemuksiaan ja ajatuksiaan kertoivat. Jokaisen haastattelun aloitin kuitenkin kertomalla, mitä tutkin, ja kiitin haastateltavaa osallistumisesta tutkimukseeni. Pyrin suojaamaan tutkimushenkilöiden anonymiteettiä ja tein alussa haastateltaville myös selväksi, että heidän nimiään ei mainita raportissa, eikä kukaan voi niitä saada tietoonsa. Kaiken kaikkiaan haastattelut sujuivat omasta mielestäni hyvin.

Litteroin haastattelut sanasta sanaan kotonani heti haastattelujen jälkeen, jotta ne olisivat vielä tuoreessa muistissani. Koska kieli tai sen käyttö eivät olleet analyysin kohteena, en litteroinut puhetta kaikkine äänneineen ja taukoineen, enkä takertunut kieliopillisiin virheisiin tai epämääräisyyksiin. Pidin tärkeämpänä, että sain

kirjoitettua kaikki puhutut virkkeet ymmärrettävästi. Litteroinnissa käytin seuraavia merkintöjä:

H1: Haastateltava 1

H2: Haastateltava 2 (jne.)

M: Haastattelija

--: Repliiikistä poisjätetty epäoleellinen tai epäselvä kohta

Haastattelut ja litteroinnit suoritettuani luin koko aineiston läpi, minkä jälkeen koodasin jokaisesta haastattelusta teemat, jotka nousivat esiin sekä teoriataustasta että aineistosta. Kiinnitin huomiota sosiaaliseen, geopoliittiseen, kulttuuriseen ja taloudelliseen ylijärjestykseen sekä yksilön kielitaitoon, koulutukseen, perhe-elämään ja tulevaisuudensuunnitelmiin. Koodaamisessa käytin apunani tietokonetta ja yhdistelin repliikkejä, jotka sopivat kunkin teeman alle. Tämän jälkeen aloin jäsentää aineistoani teemojen avulla ja etsin aineistosta samankaltaisuuksia sekä poikkeavia tapauksia. Hirsjärven ym. (2004, 171) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistosta ei tehdä päätelmiä yleistettävyyttä ajatellen. Tutkimalla tapauksia tarkasti voidaan kuitenkin selvittää, mikä ilmiössä on merkittävää ja mikä toistuu usein. Lähtökohtana kvalitatiivisessa tutkimuksessa on todellisen elämän kuvaaminen, johon sisältyy ajatus, että todellisuus on moninainen. Tämä tarkoittaa, että tutkija esittää raportissa oman kokemuksensa ilmiöstä. (Syrjälä 1983, 110.)

5 TULOKSET

5.1 Poliittinen ulottuvuus

Ylirajaisuus mahdollistaa kuulumisen kahteen tai useampaankin kansalliseen lojaliteettiin. Tämä ei välttämättä tarkoita muodollisia poliittisia oikeuksia kahdessa (tai useammassa) valtiossa, vaan kyse on enemmänkin vapaaehtoisesta tunteiden ja toiminnan tasolla tapahtuvasta lojaaliudesta kahta valtiota ja yhteiskuntaa kohtaan. (Jokisaari 2006, 13.)

Haastateltavista kellokään ei ollut Suomen kansalaisuutta. Muutamilla oli suunnitelmissa Suomen kansalaisuuden hakeminen, osa puolestaan ei edes aio hakea. Haastateltavista pääsääntöisesti ne, jotka olivat avo- tai avioliitossa suomalaisen puolison kanssa, kertoivat aikeistaan hakea Suomen kansalaisuutta heti, kunhan vaadittava aika on kulunut. Muille Suomen kansalaisuus ei ollut tärkeää, minkä he perustelivat johtuvan tulevaisuudensuunnitelmien epävarmuudesta tulevan asuinmaan ollessa vielä avoin.

Suomen politiikan suurimmat linjaukset, kuten esimerkiksi käynnissä olleet vaalit, olivat selvillä hyvin, mutta kukaan ei kokenut tarvetta vaikuttaa tai osallistua henkilökohtaisesti Suomen politiikkaan. Monet perustelivat halunsa seurata Suomen asioita sillä, että se helpottaa Suomessa asumista. Reaaliaikaisia tapahtumia seurataan uutisista, sanomalehdistä ja Internetistä. Ongelmia aiheuttaa kuitenkin kielimuuri, sillä jos suomen kieltä ei osata, on uutisia luonnollisesti vaikeampi seurata. Englanninkielisiä uutisiakaan ei tutkittavien mielestä ole kovin helposti saatavilla.

I read newspapers and if there is something that really seems interesting I also use the Internet to re-read it in my language or English. (H5)

Lähtömaata koskevilla uutisilla saattaa olla suuri merkitys, sillä tapahtumat voivat koskettaa omien sukulaisten elämää paljonkin. Lähtömaan tapahtumia seurattiin edelleen melko tarkasti niin televisiosta, Internetistä kuin sanomalehdistäkin: *“I read it from the Internet, some news pages and also DW-TV. I try at least to watch news*

everyday there.” (H5) Lähtömaan tapahtumista saatiin tietoa myös ystävien ja sukulaisten välityksellä. Eräs haastateltavista kertoi olevansa kiinnostunut erityisesti pakolaisasioista, ja hän seurasikin niin Suomen kuin lähtömaankin pakolaisuuteen liittyvää uutisointia ja keskustelua. Muutamat haastateltavista kertoivat seuraavansa enemmän Suomen tapahtumia kuin lähtömaan tapahtumia: *”When I’m away from U.K. I forget it’s there. I mean I check it every now and again but I’m not really interested.”* (H4) Oman lähtömaan poliittisessa toiminnassa ei kukaan ollut osallisena.

5.2 Sosiaalinen ulottuvuus

5.2.1 Yhteydenpito lähtömaahan

Pehkosen (2006) mukaan sosiaalinen verkosto antaa maahanmuuttajille henkistä tukea, palveluja, tietoja, uusia ihmissuhteita sekä materiaalista apua. Sosiaalinen verkosto käsittää sukulaiset ja ystävät lähtömaassa sekä uudet ystävät, työtoverit, opiskelukaverit ja perheen Suomessa. Ylirajaiset suhteet edistävät parhaimmillaan yksilön hyvinvointia. (Pehkonen 2006, 68-69.)

Haastateltavista jokainen piti lähtömaansa perheenjäseniin, sukulaisiin ja ystäviin yhteyksiä jollain tavoin. Yhteydenpito nähtiin tärkeänä. Maarit Marjetan (2001) tutkimuksessa tutkimuskohteena olleet somalialaiset pakolaiset, äidit ja tyttäret, kertoivat pitävänsä yhteyttä lähtömaan sukulaisiinsa kerran viikossa, ja yhteydenpidon syynä oli usein ikävän lievittäminen. Tämän tutkimuksen haastatteluun osallistuneet henkilöt eivät olleet pakolaisia, vaan jokainen oli muuttanut Suomeen vapaaehtoisesti. Haastateltavat eivät maininneetkaan yhteydenpidon syyksi niinkään ikävää, vaan pääsääntöisesti yhteydenpidon avulla vaihdettiin kuulumisia puolin ja toisin sekä tiedusteltiin lähtömaan tapahtumia. Se, kuinka kauan henkilö oli asunut Suomessa, ei vaikuttanut yhteydenpidon säännöllisyyteen.

Informaatioyhteiskunta on mahdollistanut nykypäivänä yhteyksien pidon teknologian avulla. Internetyhteys onkin tärkein työkalu yhteyksien ylläpitämiseen: sähköposti ja erilaiset virtuaaliset keskusteluohjelmat mahdollistavat yhteydenpidon lähtö- ja tulomaan välillä. Osa kertoi hoitavansa suhteitaan myös puhelimitse, vaikka puheluiden korkeat hinnat kauhistuttivatkin. Puhelimitse yhteyksiä pitivät haastateltavista eniten ne, joiden tietokoneenkäyttötaidot olivat heikkoja. Perinteisiä kirjeitä ei läheteltyt kukaan. Suhteita lähtömaahan pidettiin yllä myös matkustelemalla: suurin osa haastateltavista pyrkii käymään perhettään ja sukulaisiaan tapaamassa noin kerran vuodessa. Myös muutaman haastateltavan sukulainen oli käynyt vastavierailulla Suomessa, mutta se ei ollut kovin yleistä. Internetin ja puhelimen välityksellä yhteyksiä pidettiin suunnilleen kerran viikossa tai useammin.

Ehkä joka viikko soitan perheelle: äiti, isä, veli ja sisko. -- Minä käyn Internet ja chat kaverin kanssa, egyptiläisen. Koska hän käy Internet. (H2)

We go to India every year or try to go. This time I was there for 10 days actually it was very short because there is so much work here and it was quite difficult to get a long holiday. We were not planning to visit now, we were planning to go end of this year but then my brother was getting married so we decided to go to India join this wedding basically. I was there for 10 days and my wife was there for a month. But we try to go every year, it's not always possible but we try to see that every year we are visiting India. (H7)

Perheen merkitys korostui vastauksissa. Jos oma ydinperhe oli Suomessa, haluttiin sen kanssa viettää mahdollisimman paljon yhteistä aikaa. Jos perhettä oli lähtömaassa, haluttiin heihin olla yhteydessä jopa päivittäin. Perhearvot puhuttivat montaa haastateltavista, ja he vertailivat lähtömaan ja nykyisen asuinmaan välisiä kulttuurisia eroja. Esimerkiksi avoparien yhdessä asuminen ennen naimisiinmenoa Suomessa ihmetytti. Monet toivat ilmi myös suomalaisten perhe-elämän löyhyyden, sillä he olivat tottuneet viettämään paljon enemmän aikaa perheenjäsentensä ja sukulaistensa kanssa. Toisaalta poikkeuksiakin löytyi: Eräälle haastateltavista riitti, että hän on yhteydessä vanhempiinsa ja sisaruksiinsa vain pari kertaa vuodessa. Hänen mielestään suomalaiset viettävät perheensä kanssa hyvin paljon aikaa.

5.2.2 Sosiaaliset suhteet ja vapaa-aika

Vaikka haastateltavat kuvailivatkin suomalaisia ujoiksi, hiljaisiksi ja sisäänpäinkääntyneiksi, oli jokainen saanut suomalaisia tuttavvia. Yleensä kavereiden kanssa valmistetaan ruokaa, käydään ravintoloissa ja elokuvissa tai istutaan iltaa kahvilassa jutellen. Puhekielenä on pääsääntöisesti suomi tai englanti. Suomalaisilta ystäviltä saatiin myös tarvittaessa tukea ja apua hankalissa tilanteissa: ”*Ei only koulu you can learn. From friend you can learn.*” (H1)

Ne perheet, joissa toinen puolisoista oli suomalainen, verkottuivat valtaväestöön useimmiten suomalaisen puolison kautta. Sosiaalinen verkosto käsitti tällöin puolison perheen ja sukulaiset sekä ystävät. Tulos on yhteneväinen Pehkosen (2006) ja Forsanderin (2002) tutkimustulosten kanssa. Kaikki tosin eivät pitäneet puolisonsa kavereita ominaan:

Friends of my [Finnish] fiancé. But I don't consider them as friends, because it's his friends, not really MY friends. I don't know them that well and... At least not for now. (H3)

Suurimmalla osalla haastateltavista oli Suomessa enemmän sosiaalisia suhteita valtaväestöön kuin omaan etniseen ryhmään kuuluviin henkilöihin. Pehkonen (2006) toteaa tutkimuksessaan, että maahanmuuttajat hyötyvät enemmän suhteista kantaväestöön, jos ovat asuneet Suomessa pitempään. Eräs haastateltavista mainitsi, että haluaa uusia ystäviä nimenomaan suomalaisista ja pyrkii siksi välttelemään opiskelupiireissä omanmaalaisia. Suomalaisten ystävien ja tuttavien kautta pääsee paremmin tutustumaan suomalaiseen kulttuuriin ja yhteiskuntaan.

Verkostoja oli luotu myös omanmaalaisten keskuudessa Suomessa. Uusia ystäviä oli löydetty lähinnä työn ja opiskelun parista tai omasta uskonnollisesta yhteisöstä. Ajanviettotavat olivat pääsääntöisesti samanlaisia kuin suomalaistenkin kanssa. Muutama haastateltavista kertoi kuitenkin juttelevansa omanmaalaisten kanssa enemmän siitä, millaista on elää Suomessa. Vertaistuki onkin yksi sopeutumista helpottava tekijä (Pehkonen 2006, 69). Lisäksi luottamus omaan etniseen ryhmään antaa välineen osallistumiselle ja sitä kautta yhteiskuntaan integroitumiselle.

Omien harrastusten kerrottiin olevan melko lailla samanlaisia Suomessa kuin lähtömaassakin. Tosin erojakin löytyi, sillä eräs haastateltavista kertoi harrastavansa Suomessa enemmän yksilölajeja verrattuna lähtömaahan. Tähän eroon saattaa löytyä syy siitä, että henkilöllä ei kuulunut kaveripiiriin tarpeeksi jalkapallon ystäviä.

5.2.3 Koti ja tulevaisuus

Perinteinen maahanmuuttajatutkimus lähtee ajatuksesta, että uusi asuinmaa on myös uusi kotimaa tulijoille. Uudempi tutkimus on kuitenkin esittänyt, että koti voi olla mentaalisesti muuallakin kuin nykyisessä asuinmaassa: ”Koti on siellä, missä sydän on”. (Huttunen 2002, 16.) Kotiin liittyvä kysymys aiheutti jokaisessa haastateltavassa hetken hiljaisuuden. Pohtimisen jälkeen suurin osa haastateltavista mielsi kodin kuitenkin siihen maahan, jossa parhaillaan asui. Tulos poikkeaa Huttusen esittämästä ajatuksesta, sillä koti miellettiin usein paikaksi, jossa itse sillä hetkellä on – maa, kaupunki tai asunto.

Nowadays I think Finland is my home. I mean when we go to India and when we come back we actually feel that. Okay because we have an apartment here which we own so it's feels like coming back home and coming back to our hometown. Well, I don't say it's Finland but the home where we live that's what we feel as our home and that is now in Finland. (H7)

Jos Suomi nimettiin kodiksi, oli entinen kotimaakin kuitenkin monella ajatuksissa, sillä suurin osa viittasi puheissaan lähtömaahansa ja siellä asuviin sukulaisiin. Kodin tuntuun ei välttämättä vaikuta maassa asumisen pituus, vaan jos yksilö on sopeutunut toiseen kulttuuriin hyvin ja viihtyy siinä, on nykyinen asuinmaa helppo nimetä kodikseen.

Kaikki eivät kuitenkaan osanneet määritellä, missä koti on. Vastauksissa pohdittiin toisaalta omia juuria sekä sukulaisuhteita ja toisaalta Suomen kulttuurin läheisyyttä. Huttusen (2002) tutkimuksessa nousi esiin perheen merkitys kodin määrittelyssä. Kuten aikaisemminkin tuli ilmi, tämän tutkimuksen haastateltavista kukaan ei

kuitenkaan ollut muuttamassa pois koti-ikävänsä takia, eikä kotimaasta puhuminen herättänyt muutenkaan kovinkaan vahvoja tunteita.

I don't have homesickness. I don't really long for anything. I mean I really wanted to come here so I'm just happy to be here basically. Of course I miss my family and my friends but it's not so important anyway. (H5)

Vain yksi haastateltavista vastasi epäröimättä kodikseen lähtömaansa. Lisäksi kaikille koti ei merkinnyt pelkästään yhtä maata, vaan yksi haastateltavista nimesi kodikseen jopa laajemmin Skandinavian selittäen, että hänen sukujuuristaan löytyy norjalaista verta.

Harinen (2000, 209) toteaa tutkimuksessaan, että kaksoiskansalaisuuden käänköpuoli voi olla muukalaisuus: koti ei ole kunnolla missään. Tämän tutkimuksen eräs haastateltavista mielsikin kotinsa olevan kahdessa paikassa, Suomessa ja synnyinmaassaan. Hän puhuu välillä 'meistä suomalaisista' tarkoittaen myös itseään osana joukkoa, välillä lähtömaansa kansalaisista liittäen myös itsensä joukkoon:

-- I'm saying when I go to Germany I say my friends in here I'm going home and when I'm coming back I say my family I'm going home. But I feel more connected to here. Now I was just talking about Eurovision with some friends and I was just "Yeah, we are sending there this girl from Idols", and they were like: "What, we haven't even chosen that!" And I'm like: "No, in Finland!" (H5)

Yhteistä haastateltaville oli tulevaisuuden avoimuuden hyväksyminen. Tulevaisuudensuunnitelmat olivat monella haastateltavalla vielä avoimia, eikä tulevaa asuinmaata oltu välttämättä vielä mietitty edes tosissaan. Matkustaminen koettiin helpoksi ja mielenkiintoiseksi, eikä muutto toiseen maahan tuntunut kenestäkään mahdottomalta ajatukselta. Erilaisia mahdollisuuksia punnittiin lähinnä työ- ja opiskelupaikan sekä perheen kannalta. Mielenkiintoista oli, ettei tutkittavista kukaan halunnut palata ehdottomasti juuri lähtömaahansa, vaan vaihtoehtoina saatettiin punnita monia eri maita. Myös Suomi kiehtoi asuinmaana, mutta varmuutta ei ollut, onko se kuitenkin lopullinen asuinpaikka.

I hope that I can learn Finnish well enough to get a job here, maybe. Just stay here. -- I'm not that desperate to stay here that I would clean toilet or

something like that. But if I get a job, yeah of course. I would definitely look for a job after my MA. (H5)

Ne haastateltavista, joilla oli omia lapsia, olivat miettineet tulevaa asuinmaata tarkemmin. Lapsille haluttiin taata mahdollisimman hyvä kulttuurinen kasvatus, minkä johdosta oltiin myös mietitty, mitä kieltä lapselle opetetaan, missä on oman uskonnon kannalta paras ympäristö tai missä maassa lapsi saa viettää parhaan mahdollisen lapsuuden.

At some point we want her to grow up in one culture because she has this Finnish culture in the day care and at home we try to teach Indian culture. So we are quite afraid that she might not get either of them and she might get confused also. And that's one reason we might want to move away from Finland at some point. (H7)

5.3 Kulttuurinen ulottuvuus

5.3.1 Sopeutuminen uuteen kulttuuriin

Kun maahanmuuttaja saapuu vieraaseen maahan, hän kohtaa uuden kulttuurin. Kulttuurien kohtaaminen vaatii aina sopeutumista sekä omien uskomusten, arvojen, tunteiden, asenteiden ja käyttäytymisen muutosta. (Liebkind 2000, 171.) Suurin osa haastateltavista oli tutustunut Suomen kulttuuriin jo ennen maahan muuttamista. Tietoa oli etsitty netistä tai sitä oli saatu esimerkiksi omalta opettajalta. Osa oli käynyt muutaman kerran Suomessa ja solminut matkoillaan ylitajaisia ystävyysuhteita suomalaisiin sekä oppinut jo suomalaisia tapoja ja käytäntöjä. Vain yksi haastateltava ei ollut tiennyt Suomesta etukäteen paljoakaan. Hän oli kuullut, että Suomessa on lunta ja kylmä, ja se riitti näkemään Suomen eksoottisena ja mielenkiintoisena maana, jonne voisi muuttaa asumaan ja työskentelemään.

Sopeutumisesta puhuttaessa haastateltavat miettivät asioita lähinnä kolmelta eri kannalta: vastauksissa korostuivat suomalaiset tavat, suhteet muihin ihmisiin ja omien lasten kasvatus. Haastateltavat eivät kuitenkaan heti suoraan myöntäneet, että heillä olisi kulttuuriin liittyviä ongelmia. Päinvastoin, Suomea kehuttiin turvalliseksi

ja helpoksi maaksi, jossa asukkaat ovat rehellisiä ja ystävällisiä. Yhteistä kaikille haastateltaville oli, että sopeutuminen uuteen kulttuuriin oli tapahtunut pääsääntöisesti ilman isompia kulttuurisokkeja. Helpointa sopeutuminen vaikutti olevan niille, joille suomalainen elämäntyyli ei ollut suuressa ristiriidassa aikaisempaan verrattuna. Mutta kun haastattelut etenivät, tuli kuitenkin ilmi ihmetyksiä ja vaikeuksia, joita uusi kulttuuri oli synnyttänyt. Oma lähtömaa oli mielessä, ja Suomen kulttuuria verrattiin siihen helposti. Lähes jokainen oli sitä mieltä, että suomalaiset ovat epäsosialisempia kuin oman lähtömaan asukkaat. Esimerkkitapauksena monet toivat ilmi linja-autossa matkustamisen:

I have noticed that when the Finnish people are on the bus, they don't really sit next to someone. And we just go and start a conversation. Here they don't really go and start conversation easily. (H3)

Suomalaisten nonverbaalin viestinnän ja small talk -juttelun vähäisyys nostettiin esiin. Suomalaisessa kulttuurissa hiljaisuus on sallittua, mutta jossain toisessa kulttuurissa se puolestaan saatetaan kokea kiusallisena. Monet ihmettelivät, kuinka suomalaiset pitävät omat asiat vain ominaan, kyläilevät harvoin, ovat hiljaisia, eivätkä hymyile. Ihmettelyn aiheina olivat myös sauna, pilkkiminen, avantouinti, suomalaisten alkoholinkäyttötavat sekä muovipussien keräily. Suurin osa kertoi kuitenkin, että ovat tottuneet ajan kuluessa suomalaisten outoihin tapoihin, ja jopa ruisleipäkin maistui jo hyvältä: *"Like when I came here, I hated this Ruispalat, but now I have started eating it. Now I really like it." (H3)*

Maahanmuuttaja joutuu uuteen maahan tullessaan yhdistelemään omaa kulttuuriaan toiseen kulttuuriin (Liebkind 2000, 172). Omaa kulttuuritaustaa ei siis pyritä hylkäämään, vaan pyrkimyksenä on tasapainoilla kahdessa eri kulttuurissa. Eri paikkojen tarjoamia mahdollisuuksia ja rajoituksia punnitaan ja arvioidaan suhteessa toisiinsa (Huttunen 2004, 153). Tietoisuus omasta kulttuuritaustasta onkin kasvanut samalla, kun sitä on tarkasteltu suomalaisen kulttuurin takaa: *"I never realize it before... But now when I'm there [Germany] I realize that there is much more interaction between strangers." (H5)*

Suomalaiseen kulttuuriin liittyvät tavat kiinnostivat jokaista haastateltavaa, ja omaan kulttuuriin oltiin liitetty suomalaisen kulttuurin piirteitä. Motivaatio oppia

tuntemaan suomalaista kulttuuria oli suuri. Tutkittavilta löytyi siis Koehnin (2004) mainitsema emotionaalisia taitoja. Eräs haastateltavista kertoi tutkimusmatkoistaan, joiden avulla hän on perheensä kanssa pyrkinyt tutustumaan Suomen ympäristöön: ”*Like last summer we try to explore at least Pirkanmaa quite a lot, you know.*” (H7) Kulttuurien yhdistely näkyi parhaiten ruoka- ja musiikkikulttuurissa. Ruokatottumuksissa oli niin oman maan ruokia kuin suomalaisia ruokia, kuten karjalanpiirakoita, pyttipannua ja hernekeittoa. Musiikkimaussa vaikuttivat niin lähtömaan kuin Suomenkin artistit. Kulttuurista antia nautittiin katselemalla sekä suomalaisia että ulkomaalaisia elokuvia. Eräs haastateltavista oli myös hankkinut satelliittilautasen, jotta pääsee seuraamaan lähtömaassaan näkyviä kanavia.

Kulttuurien yhdistäminen näkyi vaikeana lasten kasvatuksessa. Toisaalta omien lasten haluttiin saavan vaikutteita molemmista kulttuureista, niin Suomen kuin oman lähtömaankin. Toisaalta vanhemmat olivat miettineet tarkasti, kuinka paljon toinen kulttuuri vaikuttaa suhteessa toiseen. Kukaan haastateltavista ei kuitenkaan torjunut tai vastustanut täysin suomalaisia kasvatustapoja, vaan he pyrkivät yhdistämään parhaansa mukaan molempien kulttuurien tapoja ja perhearvoja. Tärkeintä oli, että lapsi saa hyvän ja stressittömän lapsuuden.

But it's a mix. And that's something we are worried about. I mean at some point we want her to grow up in one culture, because she has this Finnish culture in the daycare and at home we try to teach Indian culture, so we are quite affraid that she might not get either of them and she might get confused also. (H7)

Euroopan unioni on lisännyt osaltaan kansainvälistä liikkuvuutta. Eräs haastateltavista oli sitä mieltä, että Suomen liittyessä Euroopan unioniin ovat suomalaisetkin tulleet kansainvälisemmäksi ja asenteet ulkomaalaisia kohtaan ovat muuttuneet suvaitsevammiksi. Kukaan haastateltavista ei kertonut saaneensa osakseen rassistista kohtelua. ”*Everybody tell me thaimaalainen hyvä, never see nobody say thaimaalainen no good. Kaikki tosi hyvä.*” (H1) Ympärillä olevien ihmisten asenteet ja reaktiot vaikuttavatkin olevan tärkeitä yksilön sopeutumisen kannalta.

5.3.2 Uskonnon harjoittaminen

Oman uskonnon harjoittaminen nähtiin hieman vaikeampana Suomessa kuin lähtömaassa. Suomalaisia ei nähty kovinkaan uskonnollisena kansana, ja tietyt uskontoon liittyvät tavat, kuten ruokailuun liittyvät rajoitukset, moskeijassa rukoileminen tai uskonnollisen juhlan viettäminen, koettiin välillä hankalaksi. Esimerkiksi islamilaisen paastokuukauden, ramadanin, viettäminen poikkeaa siitä, miten sitä vietettiin lähtömaassa. Ongelmia tarkemmin kysyttäessä niitä kuitenkin vähäteltiin ja kaiken vakuutettiin sujuvan hyvin. Haastateltavat toivat vastauksissaan usein ilmi, että maassa eletään maan tavalla.

Suomessa et kuule Koraani koko ajan, ei moskeija. Koska meillä on moskeija, kaikki kuulee Koraani koko ajan. Mutta täällä ei mitään. Meillä Egyptissä ramadan, ihmistä käy paljon, syö sinun kotona, ehkä kymmenen tai kaksitoista joka päivä. Tämä ramadan meillä on kaikki perhe ja kaikki syö. ramadan erilainen, ei sama täällä. Mutta minä asun nyt täällä, ei ongelmaa. Kaikki hyvin. (H2)

Jollei oma uskonto näkynyt omassa arjessa lähtömaassa, ei se luonnollisesti tuottanut ongelmia Suomessakaan.

Suomalaisia juhlapäiviä osattiin luetella runsaasti, ja suomalaiset juhlimistavat kiinnostivat monia. Suurin osa haastateltavista viettää suomalaisia juhlia, uskonnollisiakin. Esimerkiksi jouluna valmistetaan suomalaisia jouluruokia, annetaan lahjoja ja vietetään aikaa perheen tai sukulaisten kanssa, mutta uskonnolliset lähtökohdat ja toimintatavat saatetaan jättää ulkopuolelle.

--we basically have the same lunch as Finnish people have in Christmas but going to church that's something we don't do. -- I don't actually understand why Finnish people have to eat something on a certain day but it's interesting. If everybody is trying so why not us. (H7)

Oma uskonto vaikuttaa osaltaan myös lastenkasvatukseen. Lapsi oppii suomalaisia tapoja esimerkiksi päiväkodissa, mutta myös omaan kulttuuriin liittyviä tapoja halutaan pitää yllä kotikasvatuksessa. Etenkin uskonnollisen kasvatuksen rooli kotikasvatuksessa on suuri. Kasvatus kokonaisuudessaan on lähinnä sekoitus suomalaista kulttuuria ja lähtömaan kulttuuria.

She has been basically raised in the Finnish way because the most time she is in a day care. But of course there are some restrictions, like we have told to the day care that she doesn't eat beef and also since she is very young we have told the day care that we would not like her to be taken to a church, like you know before Christmas. Because we want our daughter to know that she has this own religion, which is Hinduism. (H7)

Pehkosen (2006) tutkimuksessa todetaan, että jos maahanmuuttajaperhe jää Suomeen asumaan, halutaan lapset kasvattaa suomalaiseen yhteiskuntaan. Tässä tutkimuksessa huomionarvoiseksi seikaksi nousi kuitenkin oma uskonnon tärkeys. Yksi haastateltavista kertoi kasvattavansa lapsensa omaan uskontoon, islamiin, kuuluvaksi, vaikka tämän hetken suunnitelmissa olikin jäädä asumaan suomalaisen aviovaimon ja lapsen kanssa Suomeen.

5.3.3 Kommunikatiiviset valmiudet

Haastateltavilta löytyi melkoinen määrä kielitaitoa: seitsemän henkilöä puhui yhteensä 16 eri kieltä. Jokainen heistä osasi oman maan kielen lisäksi vähintään kahta muuta kieltä sekä vaihtelevasti suomea - muutamasta sanasta melko sujuvaankin puheeseen. Parhaimmillaan yhden haastateltavan kielitaitoon kuului seitsemän eri kieltä. Kielitaito onkin yksi tärkeimmistä kompetensseista, sillä se helpottaa elämistä vieraassa kulttuurissa. Jos suomen kielen taito ei ollut vielä hallussa, pidettiin Suomea kuitenkin kielellisen pärjäämisen puolesta hyvänä asuinmaana, sillä monet Suomen asukkaista osaavat englantia, ja näin esimerkiksi ulkomaalaisen asiointi virastossa onnistuu helpommin. Myös tutkinnon suorittaminen ja työskentely kansainvälisellä työpaikalla onnistuu pelkällä englannin kielellä.

Melkein jokaiselta haastateltavalta löytyi motivaatiota opiskella suomen kieltä, sillä he sanoivat sen olevan erityisen tärkeää, jos aikoo jäädä Suomeen asumaan. Suomen kielen sanottiin olevan melko hankalaa, mutta haastateltavat eivät kuitenkaan nähneet sen olevan ylitsepääsemättömän vaikeaa. Suomen kielen taito vaikuttaa haastateltavien mielestä niin työllistymiseen, sopeutumiseen kuin myös sosiaalisen verkoston muotoutumiseen.

Minä menen kouluun, haluan oppia suomen kieli. Maksaa, ei mitään, I don't worry about money. I need to learn Finnish because I can't talk very good, I can't write, I can't read. Maybe when I understand, I can do works. Now it's big problem. Everybody told first you must go school. (H1)

Suurin osa haastateltavista oli suorittanut Suomessa asuessaan suomen kielen kurssin. Kuitenkaan työn perässä tulleet eivät olleet nähneet sitä tärkeäksi, sillä heidän mielestään suomen kielen taito ei ole välttämätön kansainvälisillä työmarkkinoilla. Mutta jos työpaikka ei ole kansainvälinen, nähtiin suomen kielen taito erittäin hyödyllisenä ellei pakollisena.

My wife speaks Finnish perfectly. I mean because she came here, job opportunities were quite limited for her so she decided to take this Finnish course and she learnt Finnish from this different courses which are organized by this Työvoimatoimisto. (H7)

Myös Heikkilän ja Pikkaraisen (2008, 92) tutkimukseen osallistuneiden ulkomaalaistaustaisten henkilöiden mielipiteet suomen kielen taidosta jakaantuivat. Osa oli sitä mieltä, että englannilla pärjää Suomessa hyvin, kun taas osan mielestä Suomessa on pakko opetella suomen kieli. Kielitaidottomuutta pidettiin ongelmallisimpana työnsaannin suhteen.

Oman kielitaidon kehityksen lisäksi omien lasten kielitaitoa pidettiin tärkeänä. Lapsille haluttiin opettaa sekä suomea että lähtömaan kieltä. Rastaa (2007, 141) tutkimuksen mukaan kaksikieliseksi kasvaneet henkilöt ovat tyytyväisiä, kun ovat saaneet elämäänsä erilaisia kulttuurivaikutteita. Lisäksi yksi haastateltava halusi hänen lapsensa kielitaitoon kuuluvan suomen, englannin ja thaikielen lisäksi myös kiinan kieli, jotta lapsen työskentelymahdollisuudet olisivat tulevaisuudessa paremmat. Aikomuksena oli viedä lapsi koulun kesälomalla takaisin lähtömaahan opiskelemaan kiinaa.

5.4 Taloudellinen ulottuvuus

Mahdollisista raha-avustuksista kysyttäessä haastateltavat hämmentyivät, ja vaikutti siltä, että omasta taloudellisesta tilanteesta ei haluttu puhua. Vain muutamat haastateltavat myönsivät lähettävänsä rahaa lähtömaahansa. Taloudellinen apu riippui pitkälti sekä vanhempien että haastateltavan omasta taloudellisesta tilanteesta. Jos vanhemmilla oli lähtömaassa tiukat oltavat, olivat avustusten kohteena esimerkiksi vanhempien auttaminen sairaudenhoitoon liittyvässä lääkkeiden kustannuksessa tai talon rakentamisessa. Useimmat haastateltavista eivät kuitenkaan kertoneet lähettävänsä rahaa lähtömaahansa, mutta maiden välillä liikkuvat sen sijaan vaatteet, elektroniikka ja pienet elintarviketuotteet kuten suklaa. Eräs haastateltavista kertoi taloudellisen avustuksen olevan yleistä hänen tuttavapiirissään, vaikkakin hänellä itsellään se on vähäistä:

Okay, at least in my case my father doesn't need any money from me. He probably has more money than I have, but yes, Indian people they send money to their parents every year or even every month. I know some of my friends who send money to their parents every month. I also give money to my father whenever I go to India, okay it's not... I mean it's something else that he doesn't need but I also try to do that. So yes, we do that. (H7)

Yhteiskunnan talouteen vaikuttaa nykyään yhä enenevässä määrin ulkomaalaisten osaajien työvoima. Kuten Forsanderkin (2004) tutkimuksessaan toteaa, Suomen palkkataso ei kuitenkaan välttämättä houkuttele maahan osaajia. Työn tai opiskelun takia Suomeen muuttaneiden motiivina ei ollutkaan raha, vaan heitä yhdisti pääsääntöisesti seikkailunhalu - halu kokeilla jotain uutta ja eksoottista. Töitä oli usein tehty myös muissa maissa, eikä Suomi ollut ensimmäinen opiskelumaakaan ulkomailla. Ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat puhuivat haastateltavista eniten mahdollisuudesta muuttaa tulevaisuudessa toiseen maahan. Ylirajaisesta asennoitumisesta kertoi se, että toiseen maahan oltiin valmiita muuttamaan työpaikan perässä. Suunnitelmiin vaikuttivat parempien työmarkkinoiden lisäksi sekä omat, henkilökohtaiset mahdollisuudet. Samansuuntaiseen tulokseen on päätynyt Kinnunen (2003) tutkiessaan ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden integroitumista Suomeen.

Työnkuva erosi joidenkin mielestä paljonkin, kun verrattiin lähtömaata ja Suomea: *”Egyptissä voit istua 12 tuntia työ ja sinä et tehdä työ. Sama Suomi ehkä 5-6 tuntia.”* (H2) Vaikka työ nähtiinkin erilaisena Suomessa, olivat omat työskentelytaidot riittäneet, ja yleisesti ottaen työ nähtiin helpompana Suomessa. Eräs haastateltavista, ompelija, pohti työnkuvaansa Suomessa: *”Thaimaalainen puku paljon yksityiskohta. Suomi tosi helppo.”* (H1) Monikulttuurisesta taustasta ei koettu olevan suurempaa hyötyä omassa työssä, mutta ei siitä nähty olevan haittaakaan.

I don't think it has been any benefit. I mean it has been more like business as usual. I mean I've never got any benefit because I have multicultural background. I guess I've been treated more or less like one of the employees who has a different language to speak, who doesn't speak Finnish. But otherwise it has been pretty much the same as the other people who work here. (H7)

Oma kielitaito ja sen hyöty työmarkkinoilla nostettiin kuitenkin esiin, sillä esimerkiksi englannin kielen sujuvan osaamisen nähtiin olevan tärkeää ja avaavan ovia esimerkiksi erilaisiin kansainvälisiin projekteihin: *”I am asked to participate in any related EU projects, where my language skills may be of use.”* (H6)

5.5 Koulutuksellinen ulottuvuus

Koulutus on yksi tärkeimmistä ihmisen työmarkkina-asemaan vaikuttavista tekijöistä (Heikkilä & Pikkarainen 2008, 21). Ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat kokivat opiskelun erilaiseksi Suomessa verrattuna lähtömaassa opiskeluun. Esimerkkinä mainittiin muun muassa lähiopetustuntien vähyys ja kirjatentit: *”We don't have book exams [in Germany] for example so it takes longer time to complete your studies because you really have to wait for the courses to be offered”* (H5). Viikkotuntien hajonnan ja aikataulujen vaihtelun kerrottiin vaikeuttavan työntekoa opiskelun ohella, mutta muuten opiskelussa ei oltu kuitenkaan koettu suurempia ongelmia. Päin vastoin, englannin kielellä opiskeleminen nähtiin hyödyllisenä tulevaisuutta ajatellen. Erään tutkittavan suunnitelmiin kuului suorittaa kandidaatin tutkinnon jälkeen Suomessa myös maisterin tutkinto.

Ne haastateltavista, jotka olivat muuttaneet Suomeen avo- tai avioliiton vuoksi, olivat tehneet suunnitelmia omaan koulutukseen liittyen. Erään haastateltavan aikomuksena oli hakea ammattikouluun ravintolapuolelle. Vaikka hän olikin työskennellyt lähtömaassaan jo viisi vuotta turistihotellin ravintolassa, edellyttää työllistyminen ammatillisen osaamisen täydentämistä Suomen työmarkkinoille sopivaksi. Yksi haastateltavista oli jo puolestaan hakenut Jyväskylään opiskelemaan musiikkia, mutta haku-aika oli vielä meneillään, joten hän ei tiennyt, pääseekö kouluun.

Ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat olivat omasta tahdosta lähteneet Suomeen opiskelemaan. Opiskelun vieraassa maassa ennustettiin avaavan monia ovia tulevaisuudessa. Haastateltavien mukaan opinto- ja työkokemukset eri maista opettavat paljon niin taidollisesti kuin oman henkisen kasvun kannalta. Ne kehittävät kielitaidon lisäksi omaa henkilökohtaista osaamista sekä lisäävät itsetuntemusta ja rohkeutta. Tutkinnon suorittamisen ulkomailla uskottiin lisäävän omia työmahdollisuuksia. Jos työmarkkinat avautuvat muualla, uskottiin Suomessa hankitun tietotaidon olevan hyödyllistä valuuttaa, jota tullaan käyttämään tulevaisuudessakin: *“I hope that I am always learning something... About the work, the people, and myself.” (H6)*

6 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Maahanmuuttoa koskevia tutkimuksia on tehty Suomessa jo melko paljon ja tutkimusten määrä on noussut selvästi 2000-luvulla. Ylirajaisuuteen liittyvä tutkimus on kuitenkin maassamme vasta aluillaan, joten se on tulevaisuutta ajatellen tarpeellinen sekä erittäin ajankohtainen. On selvää, että kansainvälinen liikkuvuus tulee tulevaisuudessa yhä kasvamaan. Ennen kuin aloin tehdä tutkimustani ylirajaisuus oli itselleni uusi käsite. Käsite oli mielestäni abstrakti, ja sisällön selkiämiseen menikin suhteellisen kauan aikaa. Myöskin suomalaisen tutkimuksen vähäisyys osoittautui välillä ongelmalliseksi.

Tutkimustulokset ovat aina vain yhdenlainen versio tutkittavasta aiheesta, sillä niihin vaikuttavat aina aika, paikka ja tutkijan omat näkemykset. Olen pyrkinyt noudattamaan yleisiä eettisiä periaatteita koko tutkimusprosessin ajan. Olen ottanut huomioon anonyymiuden takaamisen sekä aineiston keräämisessä että tulosten julkaisemisessa ja tehnyt haastateltaville selväksi, että osallistuminen haastatteluun on täysin vapaaehtoista. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan tarkastella validiteetin ja reliabiliuden käsitteiden kautta: koskeeko tutkimus sitä, mitä sen on oletettu koskevan ja heijastavatko tulokset tutkittavien ajatusmaailmaa (Hirsjärvi & Hurme 2001, 187, 189)? Olen tutustunut ilmiöön liittyviin aikaisempiin tutkimuksiin ja selvittänyt siihen liittyvät käsitteet teoriakatsauksessa sekä pyrkinyt ottamaan huomioon kaiken käytettävissä olevan aineiston. Lisäksi olen pyrkinyt sekä noudattamaan Hirsjärven (2000) esittämiä tutkimustyön rehellisyyden periaatteita plagioinnista, toisten tutkijoiden arvostamisesta, tulosten yleistämisestä ja tutkimustulosten raportoinnista että kuvaamaan tutkimusprosessin vaiheita tarpeeksi, jotta tutkimus voitaisiin tarvittaessa toistaa. Laadullisen tutkimuksen ydinasioita ovat Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2004, 217-218) mukaan myös olosuhteiden kuvailu, analyysin luokittelujen kertominen ja päätelmien perustelu, ja näitä olen kuvannut tarkasti, jotta tutkimus olisi mahdollisimman luotettava.

Tässä tutkimuksessa haastateltavia oli vain seitsemän, sillä tutkittavien tavoittaminen ei ollut helppoa. Aineistoa kertyi silti mielestäni tarpeeksi tulosten tekemisen ja pro

gradu -työn asettaman laajuuden kannalta. Olisin silti halunnut haastatella vielä lisäksi ulkomaalaisia vuokratyöntekijöitä, mutta en onnistunut saamaan tästä kohdejoukosta ketään vapaaehtoista haastateltavaa. Lisähaastattelut eivät olisi kuitenkaan välttämättä tuoneet enää tutkimusongelman kannalta uutta tietoa, sillä vastauksissa alkoivat jo nyt toistua tietyt samankaltaisuudet ja yhtäläisyydet. Tätä ilmiötä kutsutaan saturaatioksi eli aineiston kylläntymiseksi. Sen saavuttamiseksi aineistosta on etsittävä eroja ja yhtäläisyyksiä tai samantapaisia lausumia ja teemoja. (Eskola & Suoranta 1998, 63.)

Kaikki haastateltavat eivät puhuneet haastattelussa äidinkieltään, joten tulkin käyttö olisi voinut tuoda lisäinformaatiota, mutta omat resurssini eivät toimintatapaan riittäneet. Käytettävät käsitteet olivat kuitenkin tuttuja ja arkipäiväisiä niin haastateltaville kuin haastattelijallekin, joten puheen ymmärtäminen puolin ja toisin onnistui suhteellisen hyvin, eikä käytettävään kieleen liittynyt suurempia ongelmia. Vuorovaikutukseen liittyvillä kulttuurisilla eroilla oli mielestäni melko pieni vaikutus. Huomasin kuitenkin, että ulkomaalaisten opiskelijoiden kanssa oli helpoin keskustella, johtuen ehkä siitä, että vertaisopiskelijalle on helpompi kertoa asioita.

Haastateltavat mainitsivat muun muassa, että Suomessa asumiseen on liittynyt joitain ongelmia. Asiaa tarkemmin kysyttäessä ongelmia kuitenkin vähäteltiin ja kaiken kerrottiin sujuvan hyvin. Tutkittavat eivät luultavasti halunneet antaa negatiivista kuvaa haastateltavalle, joka oli suomalainen. Toisin sanoen tutkittavat pyrkivät kaunistelemaan vastauksiaan. Välillä tuntui, että haastateltavat kuvittelivat istuvansa suomalaisen virkamiehen haastattelussa, jossa päätetään, onko henkilöllä oikeus asua Suomessa. Tämä saattoi vaikuttaa tutkimustulosten luotettavuuteen. Hirsjärven ym. (2004, 194) mukaan haastateltavilla on taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia, joten esimerkiksi tulosten yleistämisessä ei pidä liioitella. Mielestäni tutkimusaihe ei kuitenkaan ollut erityisen emotionaalisesti latautunut, eikä se nostattanut pintaan negatiivisia tunteita, joten haastattelu oli mielestäni sopiva menetelmä tutkimusaineiston keräämiseen.

Aineistoa analysoidessani jäin vielä miettimään, mahdoinko jättää jonkin oleellisen kysymyksen kysymättä. Olisiko jokin kysymättä jäänyt kysymys valottanut ilmiötä vielä enemmän? Analyysissa haastavinta oli aluksi se, että yksi vastaus saattoi sopia sisällöltään usean teeman alle, mutta aineiston intensiivisen lukemisen jälkeen pystyin

yhdistelemään sisältöjä ja rakentamaan mielekkään kokonaisuuden.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tarkoituksena ei ole tehdä päätelmiä yleistettävyyttä ajatellen. Ajatuksena kuitenkin on, että yksityisessä yleinen toistuu, jolloin tutkimalla yksityistä tapausta kyllin tarkasti saadaan näkyviin se, mikä ilmiössä on merkittävää ja toistuu usein. (Hirsjärvi ym. 2004, 169.) Täten tämänkään tutkimuksen tavoitteena ei ole yleistää tuloksia koskemaan kaikkia yllirajaisia henkilöitä Suomessa, vaan valottaa ilmiötä ja sen vaikutuksia kansainvälisen siirtolaisen arkeen.

7 YHTEENVETO

Uuteen maahan muuttaminen ja kulttuuriin sopeutuminen vaatii muuttajalta erilaisia taitoja ja valmiuksia. Tässä tutkimuksessa keskityttiin yksilön ylijarajaiseen arkipäivän elämään sekä hänen mahdollisiin ylijarajaisiin valmiuksiinsa.

Tutkimustulosten mukaan ylijarajaisuus näkyy arkipäivän monella osa-alueella. Tämä tutkimus vahvistaa osaltaan Koehnin (2002) näkemystä siitä, että ylijarajaiset valmiudet koostuvat erilaisista sekoituksista. Eniten ylijarajaisuus vaikutti sosiaalisiin suhteisiin, sillä suhteita haluttiin ylläpitää niin lähtömaahan jääneisiin sukulaisiin ja ystäviin kuin Suomessa saatuihin uusiin tuttaviiin. Yleisimmin yhteyttä pidettiin omaan perheeseen lähtömaassa. Grillo (2001) esittää kysymyksen koskien siirtolaisten sopeutumista ja ylijarajaisia suhteita: voidaanko sanoa, että mitä enemmän siirtolainen assimiloituu tai integroituu tulomaan yhteiskuntaan, sitä vähemmän ylijarajaisilla suhteilla on merkitystä? Tämän tutkimuksen mukaan ylijarajaisia suhteita pidettiin yllä aktiivisesti riippumatta siitä, kuinka kauan henkilö oli asunut Suomessa tai kuinka hyvin hän oli suomalaisen yhteiskuntaan sopeutunut. Myöskään maahanmuuttosyyllä ei ollut vaikutusta suhteiden ylläpitoon.

Globalisaatiokeskustelussa painotetaan Kinnusen (2003, 75) mukaan uusien kommunikaatiövälineiden mahdollistamaa ajan ja paikan katoamista kommunikaatiossa. Teknologialla on siis nykypäivänä merkittävä rooli ihmisten välisessä kanssakäymisessä, eikä sitä voida sivuuttaa tässä tutkimuksessa: skype, chatit ja meset olivat etenkin nuoremmalle väelle tutuin ja helpoin tapa pitää yhteyttä ja hankkia tietoa. Kuulumisten vaihtoon saattoi toisaalta riittää vain muutama kirjoitettu rivi viikossa.

Suomalaisia tuttavuuksia hankittiin useimmiten työn ja opiskelun piireistä tai oman puolison kautta. Kavereiden kanssa vietettiin vapaa-aikaa, ja heiltä saatiin tarvittaessa apua ongelmiin. Suomalaisen tuttavien avulla myös kielitaito kehittyy, sillä yhteinen käytettävä kieli on yleensä suomi. Kielitaito onkin yksi tärkeimmistä kompetensseista, jos haluaa pärjätä uudessa maassa. Kansainvälisillä työpaikoilla tosin pärjää

englannilla, eikä suomen kielen osaamista välttämättä vaadita. Myös ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat pärjäävät opinnoissaan englannin kielellä. Suurin osa haastateltavista oli kuitenkin sitä mieltä, että jos he aikovat asua Suomessa pitkään, he tarvitsevat myös suomen kielen osaamista. Tulokset osoittavat, että motivaatiota opetella vierasta kieltä ja pitää sitä yllä löytyy kansainvälisten siirtolaisten keskuudesta paljon.

Lasten kasvatuksessa ylijärjaisuus näkyi konkreettisesti. Kasvattaminen kahteen kulttuuriin on vanhemmille haasteellista, sillä heidän täytyy pohtia tarkasti, kuinka paljon kahden kulttuurin arvot vaikuttavat suhteessa toisiinsa. Perheessä saattavatkin vallita kahden eri kulttuurin arvot. Päiväkodista saadaan suomalaisia vaikutteita, mutta kotona halutaan antaa myös toisen kulttuurin mallia elää. Päiväkodissa lapsi oppii muun muassa suomen kieltä ja suomalaisia tapoja, kotona puolestaan opetetaan toiseen kulttuuriin ja uskontoon kuuluvia tapoja sekä saatetaan puhua kahta eri kieltä. Uskonto näyttäytyikin tärkeänä tekijänä lasten kasvatuksessa, sillä omaan uskontoon liittyviä arvoja haluttiin vaalia tarkasti. Tärkeintä on kuitenkin antaa lapselle mahdollisimman hyvä elämä. Nämä tulokset ovat yhteneväiset Pehkosen (2006) tutkimustulosten kanssa.

Poliittinen tietoisuus ja osallisuus näyttäytyivät hieman pienemmässä roolissa ulkomaalaistaustaisen henkilön arjessa. Kansalaisuuden hakeminen näyttäisi olevan harkinnassa vain, jos oma puoliso on suomalainen ja ajatuksena on asua Suomessa pidempään. Poliitiikan tapahtumat eivät kiinnostaneet niin paljon kuin esimerkiksi kulttuuriin ja uskontoon liittyvät juhlat. Toisaalta voidaan ajatella politiikan olevan muutenkin sellainen asia, johon itse suomalaisetkin osallistuvat hieman vaisummin.

Tutkittavien vastauksista heijastui myönteisyys Suomessa asumista kohtaan, mutta toisaalta Suomea ei välttämättä nähty pysyvänä asuinmaana. Tulevaisuudensuunnitelmiin kuului lähes poikkeuksetta matkustelu, ja omat uramahdollisuudet vaikuttivat pitkälti asuinmaan valitsemiseen. Kodiksi miellettiin yleensä se paikka, jossa sillä hetkellä asutaan. Sanonta ”koti on siellä, missä sydän on” sai tässä tutkimuksessa uuden muodon: Jos koti on siellä, missä sydän on, niin sydän on siellä, missä itsekkin on. Tai mukaillen erään haastateltavan kommenttia: *”Tärkeää on, että tuntee olonsa kotoisaksi siellä, missä kulloinkin asuu.”* Vaikuttaa

siltä, että henkilö tuntee olonsa kotoisaksi juuri ylijärjaisen kompetenssinsa takia. Ylijärjaiset taidot - analyttiset, emotionaaliset, kommunikatiiviset ja toiminnalliset - antavat valmiuden toimia ylijärjaisessa tilassa ja helpottavat yksilön sopeutumista uuteen kulttuuriin.

Negatiivisia puolia tutkittavat eivät tuoneet ainakaan suoraan ilmi. Harisen (2000, 211) mukaan ylijärjaisuuden ongelmaksi voi muodostua ulkopuolisuus, kulttuurinen vieraus tai sosiaalinen ja yhteiskunnallinen osallisuus, mutta näistä ei saatu viitteitä tässä tutkimuksessa. Tutkittavilla oli siis ylijärjaiseen kompetenssiin liittyviä toiminnallisia taitoja eli kykyä selvittää ylijärjaisuuden ja globalisaation tuomista haasteista. Nämä taidot ovat luultavasti henkilöllä jo ennen toiseen maahan muuttamista, sillä voisi kuvitella, että esimerkiksi vapaaehtoisesti työn tai opiskelun vuoksi muuttaneilta löytyy jo valmiiksi kiinnostusta oppia tuntemaan uusia kulttuureita.

Liebkindin (1994, 24) mukaan ihmiset eivät samastu mihinkään kulttuuriin joko-tai -periaatteella, vaan he samastuvat yleensä vain osaan jostakin kulttuurista ja torjuvat lopun. Itse näen kuitenkin ylijärjaisuuden mahdollistavan elämisen kahden tai useamman kulttuurin välissä. Ylijärjaisuus voidaan nähdä ikään kuin jatkuvana olotilana, elämäntapana tai -asenteena. Ylijärjaisista elämää leimaavat yksilön vapaaehtoinen liikkuvuus sekä tietynlainen uteliaisuus uusia kulttuureita kohtaan. Ylijärjaiset henkilöt sukuloivat helposti maasta toiseen ja kulttuurista toiseen -matkalaukut valmiiksi pakattuina.

Kaiken kaikkiaan ylijärjaisuutta voidaan pitää pikemminkin hyödyllisenä voimavarana kuin taakkana, sillä se voi tuottaa yksilölle monenlaista arvokasta pääomaa. Yksi merkittävä hyöty on myös Rastan (2007) mukaan avoimuus muuta maailmaa kohtaan sekä laajempi näkö- ja toimintakenttä. Maailmankuvan avartuminen on varmasti yksi todennäköisimmistä ylijärjaisen elämän positiivisista seurauksista. Sellainen henkilö, joka tuntee oman kulttuurinsa ja on tutustunut muihin kulttuureihin, on luultavasti avoimempi muita ihmisiä ja kulttuureita kohtaan.

Itseäni jäi tutkimusta tehdessäni kiinnostamaan, miten perheen ylijärjainen elämä vaikuttaa lapseen, heidän arvoihinsa ja näkökulmiinsa. Rikastuttaako ylijärjaisuus

heidän tulevaisuuttaan? Vai voiko ylijärjaisuudella olla kuitenkin negatiivisia vaikutuksia esimerkiksi identiteetin rakentumisen kannalta? Jatkossa olisikin mielenkiintoista tutkia ylijärjaisen perheen lasten elämäntulkua.

Moisio ja Martikainen (2006, 63) ovat tuoneet ilmi, että vuonna 2020 maahanmuuttajia arvioidaan olevan Suomessa vähintään kaksinkertainen määrä nykyiseen verrattuna eli ainakin 300 000. Heistä valtaosan odotetaan muuttavan työn perässä ja tulevan entisen Neuvostoliiton alueelta ja uusista EU-maista. Maahanmuuttaja-sanalla on ollut, ja on ehkä vieläkin, negatiivinen lataus. Maahanmuuttajuuteen liitetään helposti ongelmia, kuten työttömyys, syrjäytyminen tai rasismi. Voisiko kuitenkin olla, että ylijärjaisuus tulee rikastuttamaan koko yhteiskuntaa? Millainen maailma on esimerkiksi kahdenkymmenen vuoden kuluttua?

LÄHTEET

Ali-Yrkkö, J., Koivisto, J.V., Lampinen, M. & Ylä-Anttila, P. 2000. Suomalaisyriyten kansainvälistyminen. Teoksessa M-L. Trux (toim.) Aukeavat ovet - kulttuurien moninaisuus Suomen elinkeinoelämässä. Juva: WSOY, 85-115.

Basch, L., Glick Schiller, N. & Szanton Blanc, C. 1994. Nations Unbound. Transnational projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States. Gordon and Breach Publishers.

Bryceson, D. & Vuorela, U. 2002. Transnational Families in the Twenty-first Century. Teoksessa D. Bryceson & U. Vuorela (toim.) The Transnational Family. New European Frontiers and Global Networks. London: Berg, 3-30.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.

Forsander, A. 2000. Työvoiman tarve ja maahanmuuttopolitiikka - onko maahanmuuttajien osaaminen vastaus työvoiman kysyntään? Teoksessa M-L. Trux (toim.) Aukeavat ovet - kulttuurien moninaisuus Suomen elinkeinoelämässä. Juva: WSOY, 143-202.

Forsander, A. 2004. Maahanmuuton merkitys väestökehityksen kannalta. Teoksessa M. Kautto (toim.) Väestökehitykseen vaikuttaminen – tulisiko syntyvyyttä ja maahanmuuttoa lisätä? Tulevaisuusselonteon liiteraportti 3. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 59-107.

Forsander, A., Raunio, M., Salmenhaara, P. & Helander, M. 2004. Sykettä ja suvaitsevaisuutta. Globaalin osaamisen kansalliset rajat. Helsinki: Edita Prisma Oy.

Gradel, K. 2006. Study Abroad to Get a Job?? [www-dokumentti].

<http://info.iiepassport.org/study_abroad_information/get_a_job.html>. Luettu 19.10.2006.

Grillo, R.D. 2001. Transnational Migration and Multiculturalism in Europe. Working paper series. WPTC-01-08. [www-dokumentti]. <http://www.transcomm.ox.ac.uk/working_papers.htm>. Luettu 4.10.2007.

Harinen, P. 2000. Valmiiseen tulleet. Tutkimus nuoruudesta, kansallisuudesta ja kansalaisuudesta. Helsinki: Hakapaino Oy.

Hautaniemi, P. 2004. Pojat! Somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki: Hakapaino.

Heikkilä, E. & Pikkarainen, M. 2008. Väestön ja työvoiman kansainvälistyminen nyt ja tulevaisuudessa. Siirtolaisuustutkimuksia A 30. Siirtolaisuusinstituutti.

Hirsiaho, A., Korpela M. & Rantalaiho L. 2005. Kohtaamisia rajoilla. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hirsjärvi, S. 2000. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Horsti, K. 2005. Vierauden rajat. Monikulttuurisuus ja turvapaikanhakijat journalismissa. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Akateeminen väitöskirja.

Huttunen, L. 2002. Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset

maahanmuuttajien omaelämäkerroissa. Helsinki: Hakapaino Oy.

Huttunen, L. 2004. Maahanmuuttajia ja ylijäistä elämää: Transnationaalinen näkökulman haasteita maahanmuuttotutkimukselle. Abstrakti. [www-dokumentti]. <<http://www.etmu.fi/index.php?id=57#Huttunen>>. Luettu 16.10.2006.

Huttunen, L. 2006. Bosnialainen diaspora ja transnationaalinen eletty tila. Teoksessa T. Martikainen (toim.) Ylijäinen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla. Helsinki: Hakapaino Oy, 55-82.

Jackson, P., Crang, P. & Dwyer, C. (toim.) 2004. Transnational Spaces. London : Routledge.

Jokikokko, K. 2002. Interkulttuurinen kompetenssi apuna kulttuurien kohdatessa. Teoksessa R. Räsänen, K. Jokikokko, M-L. Järvelä & T. Lamminmäki-Kärkkäinen (toim.) Interkulttuurinen opettajankoulutus. Oulun Yliopisto, 85-96.

Jokisaari, S. 2006. Kotouttamislain merkitys kotoutumisessa maahanmuuttajan näkökulmasta. Siirtolaisinstituutti. Web Reports No. 18.

Jones, R.C. & Oberst B.S. Education for international practice. [www-dokumentti]. <http://www.worldexpertise.com/education_for_international_prac.htm>. Luettu 19.10.2006.

Kinnunen, T. 2003. "If I Can Find a Good Job after Graduation I May Stay" Ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden integroituminen Suomeen. Occasional Paper 2b/2003. CIMO.

Koehn, P. H. & Rosenau, J. N. 2002. Transnational Competence in an Emergent Epoch. International Studies Perspectives 3 (2), 105-127.

Koehn, P.H. 2004. Global Politics and Multinational Health-Care Encounters: Assessing the Role of Transnational Competence. EcoHealth 1 (1), 69-85.

Koehn, P. H. 2006. Transnational Migration, State Policy and Local Clinician Treatment of Asylum Seekers and Resettled Migrants. *Global Social Policy* 6 (1), 21-56.

Koehn, P. H. & Bo-yuen Ngai, P. 2006. Citizenship Education for an Age of Population Mobility and Glocally Interconnected Destinies. *Finnish Journal of Ethnicity and Migration* 1 (1), 26-31. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa.fi). <www.etmu.fi/fjem>. 20.12.2006.

Kuntaliitto. Monikulttuurisuus ja maahanmuutto. [www-dokumentti]. <http://www.kunnat.net/k_perussivu.asp?path=1;29;121;43719>. Luettu 20.12.2006.

Lasonen, J. 2003. Koulutuksen valmistettava kulttuurinvälisyyden kohtaamiseen elämässä ja työssä. [www-dokumentti]. <<http://www.jyu.fi/ktl/unesco2003/tiedotexii.htm>>. Luettu 19.10.2006.

Liebkind, K. 1988. Me ja muukalaiset. Ryhmärajat ihmisten suhteissa. Helsinki: Gaudeamus.

Liebkind, K. (toim.) 1994. Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

Liebkind, K. 2000. Monikulttuurisuus on tulevaisuutta. Teoksessa K. Liebkind (toim.) *Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa*. Helsinki: Gaudeamus, 171-182.

Lustig, M. W. & Koester, J. 2003. *Intercultural Competence. Interpersonal Communication Across Cultures*. 4. painos. Boston: Allyn and Bacon.

Manninen, M. 2001. Katsaus kotoutumistutkimukseen. *Maahanmuuttoasiaa* nro 5. Työministeriö.

Marjeta, M. 2001. *Äidit ja tyttäret kahdessa kulttuurissa. Somalialaisnaiset, perhe ja muutos*. Joensuu University Press.

Martikainen, T., Sintonen, T. & Pitkänen, P. 2006. Ylirajainen liikkuvuus ja etniset vähemmistöt. Teoksessa T. Martikainen (toim.) Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla. Helsinki: Hakapaino Oy, 9-41.

Moisio, E. & Martikainen, T. 2006. Kykyjen mosaiikki? Suomalaisten asiantuntijoiden näkemyksiä moninaisuudesta työelämässä vuonna 2020. Delfoi-paneelin tuloksia. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 25.

Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 42-61.

Ong, A. 2000. Flexible Citizenship: The Cultural Logics of Transnationality. Durham & London: Duke University Press.

Opetusministeriö. 2005. Globalisaatioselvitys tarkastelee kehitystä myös koulutuksen ja kulttuurin kannalta. [www-dokumentti]. <<http://www.minedu.fi/etusivu/arkisto/2005/1905/globalisaatio.html>>. Luettu 27.3.2008.

Paananen, S. 2005. Maahanmuuttajien integrointi: vaikea ja ristiriitainen hanke. Teoksessa S. Paananen (toim.) Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Helsinki: Tilastokeskus, 173-180.

Pehkonen, A. 2006. Maahanmuuttajan kotikunta. Kunnallisan alan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut, nro 52. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Pentikäinen, M. 2005. Loputon matka. Vietnamilaisien ja somalialaisten kertomuksia pakolaisuudesta. Työpoliittinen tutkimus 274. Helsinki: Työministeriö.

Portes, A. 1997. Globalisation from below: The Rise of Transnational Communities. Working paper series. WPTC-98-01. [www-dokumentti]. <http://www.transcomm.ox.ac.uk/working_papers.htm>. Luettu 5.12.2006.

Puuronen, V. 2006. Näkökulmia etnisten suhteiden tutkimukseen Suomessa. Teoksessa T. Martikainen (toim.) Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla. Helsinki: Hakapaino Oy, 42-54.

Rastas, A. 2007. Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Akateeminen väitöskirja.

Reuter, A. & Kyntäjä, E. 2006. Kansainvälinen avioliitto ja stigma. Teoksessa T. Martikainen (toim.) Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla. Helsinki: Hakapaino Oy, 104-125.

Rogers, A. 2004. A European space for transnationalism? Teoksessa P. Jackson, P. Crang & C. Dwyer (toim.) Transnational Spaces. London: Routledge, 164-182.

Ronkainen, J. 2006. Monikansalaisuus ja monimuotoistuva suomalaisuus. Teoksessa T. Martikainen (toim.) Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla. Helsinki: Hakapaino Oy, 237-256.

Ruohotie, P. & Honka, J. 2003. Ammatillinen huippuosaaminen. Kompetenssitutkimusten avaama näkökulma huippuosaamiseen, sen kehittämiseen ja johtamiseen. Hämeen ammattikorkeakoulu.

Salih, R. 2003. Gender in Transnationalism. Home, longing and belonging among Moroccan migrant women. London: Routledge.

Salo-Lee, L. Kulttuurienvälinen viestintä. [www-dokumentti]. <http://www.jyu.fi/viesti/verkkotuotanto/yviperust/artikkelit/kulvie_teksti.html>. Luettu 16.10.2006.

Sippola, A. & Hammar-Suutari, S. 2006. Towards Workplace and Service Equality in Finland. Finnish Journal of Ethnicity and Migration 1 (1), 15-25. Saatavilla www.muodossa.fi/fjem. 20.12.2006.

Syrjälä, L. 1983. Kvalitatiivinen evaluaatiotutkimus kasvatustieteellisenä tutkimusasetelmana. Teoksessa J. Luukkonen (toim.) Kasvatuksen tulevaisuus. Keuruu: Otava, 110-127.

Söderling, I. 2002. Muuttoliike väestöllisenä ilmiönä - miksi suomalaiset muuttavat? [www-dokumentti]. <<http://www.valt.helsinki.fi/sosio/vaesto/pdf/soderling.pdf>>. Luettu 4.3.2008.

Taatila, V. 2004. The Concept of Organizational Competence - A Foundational Analysis. Jyväskylä University Printing House.

Tiilikainen, M. 2003. Arjen islam: somalinaisten elämää Suomessa. Tampere: Vastapaino.

Tilastokeskus. 2005. Ulkomaalaiset Suomessa. [www-dokumentti]. <http://www.stat.fi/tup/tietoaika/ta_03_05_ulkomaalaiset_suomessa.html>. Luettu 10.3.2008.

Tilastokeskus. 2007a. Suomen väkiluku vuodenvaihteessa 5,3 miljoonaa. [www-dokumentti]. <http://www.stat.fi/til/vamuu/2007/vamuu_2007_2007-12-28_tie_001_fi.html>. Luettu 30.1.2008.

Tilastokeskus. 2007b. Suomen kansalaisuuden saamiset. [www-dokumentti]. <<http://www.stat.fi/til/kans/index.html>>. Luettu 30.1.2008.

Tomlinson, J. 1999. Globalization and Culture. Oxford: Polity Press.

Trux, M-L. 2000. Monimuotoinen työyhteisö. Teoksessa M-L. Trux (toim.) Aukeavat ovet - kulttuurien moninaisuus Suomen elinkeinoelämässä. Juva: WSOY, 261-316.

Työministeriö. 2006. Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma. [www-dokumentti]. <www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/10_muut/mamu_ohjelma_19102006.pdf>. Luettu 22.10.2007.

Vartiainen-Ora, P. 1996. Paossa: perusasiaa pakolaisista meillä ja muualla. Helsinki: Edita.

Ylänkö, M. 2000. Kansainvälistymisen kahdet kasvot - muuttoliikkeet ja kulttuurien globalisaatio. Teoksessa M-L. Trux (toim.) Aukeavat ovet - kulttuurien moninaisuus Suomen elinkeinoelämässä. Juva: WSOY, 21-84.

Valjus, S. 2006. Opas oppilaitoksen monikulttuurisen osaamisen kehittämiseen. Suomen Kesäyliopistot Ry.

Vaso, J. & Vertanen, I. 2000. Ammatillisten aikuiskoulutuskeskusten opettajat 2000-luvun alussa. Helsinki: Hakapaino Oy.

Vertovec, S. 2001. Transnational Challenges to the 'New' Multiculturalism. Working paper series. WPTC-01-06. [www-dokumentti]. <
http://www.transcomm.ox.ac.uk/working_papers.htm>. Luettu 5.12.2006.

Wahlbeck, Ö. 1998. Transnationalism and diasporas: The Kurdish example. Working paper series. WPTC-98-11. [www-dokumentti]. <
http://www.transcomm.ox.ac.uk/working_papers.htm>. Luettu 5.12.2006.

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelurunko

Taustatiedot

- Lähtömaa / synnyinmaa
- Suomeen tulosyy
- Koska on muuttanut Suomeen
- Onko käynyt Suomessa aikaisemmin
- Ketä kuuluu perheeseen

Kommunikaatio ja yhteydet

YHTEYKSIEN YLLÄPITÄMINEN

- Mitä kieliä puhuu?
- Haluaako kehittää suomen kielen taitoa? (Lapset?)
- Ylläpitääkö lähtömaan kielitaitoa? Miten? (Lapset?)
- Onko tekemisissä lähtömaan ihmisten kanssa? Keneen? Kuinka usein?
- Miten ylläpitää yhteyksiä lähtömaahan? Millä tavoin eniten?
- Koska viimeksi on käynyt kotimaassa?
- Aikooko matkustaa lähtömaahan? Koska?
- Onko suomalaisia ystäviä? Mitä tekee ystävien kanssa? Puhuuko heidän kanssaan suomea?
- Missä on koti?
- Tulevaisuudensuunnitelmat?

Tiedot ja valmiudet

MILLAISIA VALMIUKSIA YMMÄRTÄÄ SUOMEN KULTTUURIA? MITÄ TIETÄVÄT SUOMESTA? OVATKO KIINNOSTUNEITA SUOMEN ASIOISTA?

- Suomen kulttuurin tunteminen
 - Mitä asioita tulee mieleen ensimmäisenä Suomesta?
 - Millaisia ovat suomalaiset ihmiset?
 - Mikä suomalainen tapa ihmetytti aluksi / ihmetyttää vieläkin?

- Poliittinen tietoisuus ja seuraaminen

- Seuraako Suomen tapahtumia/politiikkaa? Mistä saa tietoa?
- Lähtömaan tapahtumien seuraaminen
 - Seuraako lähtömaan tapahtumia?
 - Mistä saa tietoa?
 - Pystyykö vaikuttamaan lähtömaan asioihin? Haluaako vaikuttaa?
- Kumman maan tapahtumia seuraa enemmän?
- Onko Suomen kansalaisuutta? Aikooko hakea?

Lähtömaan ja uuden asuinmaan kulttuurien yhdistäminen ja merkitykset

MILLAISIA MERKITYKSIÄ ANTAA SUOMALAISILLE KÄYTÄNNÖILLE JA TAVOILLE?

- Mikä on oma uskonto? (Lasten uskonto?) Miten se näyttäytyy arkielämässä? Vai näyttäytyykö?
 - Onko uskonnon harjoittamiseen liittyvät seikat muuttuneet? Onko oman uskonnon harjoittamiseen liittyviä käytännön ongelmia?
 - Onko uskonnollisilla käytännöillä Suomessa erilainen merkitys kuin lähtömaassa?
- Tietääkö suomalaisia juhlia? Juhliiko niitä? Miten suhtautuu suomalaisten koulujen uskonnollisiin juhliin?
- Tietääkö suomalaisia ruokia? Onko ottanut niitä omaan ruokavalioon mukaan?
- Katsooko suomalaisia tv-ohjelmia? Mitä?
- Millaista / minkämaalaisista musiikkia kuuntelee?
- Mitä harrastaa Suomessa? Samat harrastukset kuin lähtömaassa?
- Onko ottanut suomalaisia tapoja mukaan omaan arkielämään?
- Mitä on tuonut lähtömaasta Suomeen (esineet ja tavat)?